

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czime alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DÍJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr, $\frac{1}{6}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél ár-engegdmény adatik. Pélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

A mi vitézkedésünk fegyverei.

A budapesti katolikus nagygyűlés után nem lehet többé semmi kétség az ultramontán tábor szándéka felől. A hercegprimás, bibora fényével s béke jelszavával káprázatba ejtheti a szemeket; de a szíveknek lehetlen meg nem érezni, milyen fenyegetőleg suhogtatja pásztori botját. Egyik ajka békességet szól, a másik a vallási türelmetlenség furiáit akarja izgalomba hozni.

Mi protestánsok, ügyünk igazságos voltában bizva, csendes nyugalommal várjuk a politikával össze bonyolult vallási viták kifejlődését; és ezt mondjuk a nagy apostol szavaival: „*A mi vitézkedésünk fegyverei nem testiek, hanem Isten ereje által erősek a nagy erősségek leron-tására.*“ (2. Kor. X, 4.)

A jövődőt csak Isten tudja. De annyit már előre láthatunk a történekből, hogy egyházunknak sokat kell még küzdenie a haza érdekében, a jezsuita fondorlatok miatt, míg az általános emberszeretet és igaz magyar hazafiság elveit teljes diadalra juttathatja. Mert bárhogy dől is el a fenforgó viszály: nincs rá eset, hogy az ellenünk felzaklatott kedélyek csak úgy könnyedén vagy egyhamar lecsilapuljanak. — Ime, a püspöki kar közös pászorlevele a templomokban kihirdettetett; a polgári házasság ellen minden vasárnap imádkoznak; a társas összejövetelek alkalmával vallási vitatkozások folynak, s ki tudja: mi fog még következni?

Nekünk azonban bátorságot adhat az a tudat, hogy nagyobb viharokat is láttunk már. Béketúrásunk meg van edződve. Ezt mondhatjuk hát egymásnak Pál apostollal: „*Alljatok meg, annakokáért, derekatokat be övedzvéen igazmondással, és felöltözvéen az igazság mellvasába, lábaitokat pedig a békesség evangyéliomának készüléteivel megsaruzván.*“ (Eféz. VI, 14. 15.)

A mi védelmünk a *szentírás*, az igazmondó Isten kijelentése. Ebből igazoljuk hitelveinket, chez alkalmazzuk úgy magán-, mint családi és társadalmi életünket. Ehez kell ragaszkodnunk ez után is az eddiginél még nagyobb hévvel. Őseinket is ez tette hitőkben annyira szilárdakká. Ez nyujtott enyhítő balzsamot szívök sebére a szenvedések közt.

Az ultramontán tábor gyengéje az *igazmondás nagy hiánya*. Ők a *szentírás* világos értelmét is elhomályosítják. Pl. a most fenforgó ügyeknél gyakran idézik ezt az intést: „*Inkább kell Istennek engedelmeskedni, mint az embereknek,*“ holott épen az emberek hiusága miatt, azaz a pápa meg a jezsuiták uralma kedvéért izgatnak az Isten legfőbb törvénye, a szeretet parancsolatja ellen. Az Isten törvénye azt tanítja, hogy minden ember egyaránt felebarátunk, bármily vallás vagy nemzet híve legyen; ellenben az ultramontánok még a magyart is csak akkor tartanák felebarátjuknak, ha római pápa híve lenne. A zsidókról pedig egyebek közt a szatmári róm. kath. püspök, Meszlényi, nyiltan kijelentette egy hirlapiró előtt, hogy „*őket elébb meg kellett volna czibálni, azután emancipálni.*“ Ha ezzel szemben mi a teljes *szentírás* alapján a szeretet nagy parancsolatját hirdetjük és tanítjuk már a zsenge gyermekeknek is: elébb-utóbb a mi elveink jutnak érvényre. A napot is elfedi néha a fekete felhő, de borúra derű következik.

A mi védelmünk lehet továbbá a *történelmi tiszta igazság*. Ezzel kell tehát minél alaposabban megismertetni hiveinket. — A gyermekeket az iskolában, s különösen a konfirmációra készülők alkalmával; a felnőtteket népies iratok, felolvasások, jó könyvek terjesztése és társas összejöveteleinken különben is előforduló hasznos beszélgetések által. A történelem az élet tanító mestere. A ki a magyar protestáns egyház

küzdelmes, de dicső multját ismeri: az nem hihet az ultramontán ámitgatásnak, s nem lesz hűtelen egyházi intézményeinkhez.

Az ultramontán tábor multja *nem lehet vonzó*. Annak emlegetése csak azokra van némi hatással, a kik nem ismerik. A ki ismeri, elborzad tőle. Ők a történeti tényeket vagy eltakarják, vagy a hagyományok sűrű ködfátyolával vonják be. Mikor Schlauch, a nagyváradi püspök, a középkor vallásosságát óhajtja visszaidézni a jelenbe, elfelejti, minő sötét szellemeket keltene ez fel a bemohosult sírhantok alól? A hercegprimás a magyar katolikus egyház 900 éves multjára hivatkozik; de ugyan volna-e lelke újra előszedni azokat a kegyetlen eszközöket, melyekkel a hierarchia érdekeit a saját sulya alatt való lerokadástól szakadatlanul óvni kellett?

Valóban helyesen figyelmeztette a kath. püspöki kart 1844-ben Borsodvármegye követe, Palóczy László ilyenképpen: „*Vigyázzon magára az elbizakodott egyházi rend, mert ámbár Achilles maga legyőzhetetlen vala: ánde sarka még sem volt sebezhetetlen: és bár a Dániel próféta által álomban látott állókép maga ércből vala is: lábai mindazonáltal agyagból valának.*“ „Ne bizza el azért magát felettébb, mintha az ország törvényein felülemelkedhetnék, mert eljöhét az idő, melyben elmondhatjuk felette a római író szavait: Causa tantae infelicitatis fuit nimia

felicitas, azaz: Ily nagy szerencsétlenség oka a tulságos szerencse vala.“

A mi védelmünk erős fegyvere lehet a *jogokra való hivatkozás is*. Kiki tudja, hogy a protestantismus, mint az apostoli őskeresztység, önként terjedt. Nem kellett hozzá hatalomszó, csak lelki eszköz, az ige hirdetése. Magyar biblia, magyar énekek, magyar imádságok, magyar iskolák rövid idő alatt erős magyar protestáns egyházat hoztak létre, mely népruralmi szervezetével s az evangyéliomi szabadságot hirdető tanaival az alkotmányos szabadságnak is védő vára lett. Az üldözés fölkelt ellene, mint egykor az őskeresztény egyház ellen; de megállott diadalmasan, és kivivta a *békekötéseket*, meg az ezeken alapuló alkotmányos alaptörvényeket. A ki ezekről helyes jogi felfogással bír, annak csak álmélnodni lehet az ultramontán felületesség vagy rövidlátás mai vakmerő nyilatkozatai felett.

És ime a biboros hercegprimás a budapesti katolikus nagygyűlésen a mágnások és néptömeg előtt ismételve is azt állította, a mit a felsőházban már egyszer olyan merészen hangoztatott, hogy az 1791-iki XXVI. törvény-cikkben biztosított vallásszabadságot a protestánsoknak ők adták. Ilyen kijelentésekkel ma már csak az ultramontánok elégesznek meg. Avagy nem gondolja-e meg ő magassága, hogy azt a törvényt pl. egy gymnasista tanuló is tudja?

✦ TÁRCZA. ✦

A magyar nemzet jogállása az egyházi külső kormányzat terén.

(Folytatás.)

A IX. fejt. a *kath. autonomia* felirást viseli.

Szerző a laikus elemnek a kath. egyház külső kormányzatába bevonását lehetségesnek s kívánatosnak tartja. A jelenlegi állapot megszüntetése, midőn ebből a világi elem teljesen ki van zárva, érdekében áll az egyháznak is. Ez által a hívők hitbuzgósága emelkednék, az egyház adminisztrációja pedig javulna. Az önkormányzatnak tehát elvileg barátja. De a katolikusok autonomiája nem lehet olyan, mint a minő a protestánsoké. Amannak két határa van; az egyiket az egyház, a másikat az állam szabja meg. Amaz azt jelenti, hogy az önkormányzat sem a hitelvekre, sem a belső adminisztrációra nem terjedhet ki, sőt az egyházi bírásokra se; emez: hogy a kath. egyház autonomiája nem csorbíthatja az állam jogait és érdekeit.

Az egyház által megvonandó határnál szerző nem milat; teljesen meg van nyugodva abban, hogy a püspöki kar majd meg tudja védelmezni az egyház érdekeit.

Nekünk — mond — (s ez alatt bizonyára a kath.

világiakat érti) első sorban az állam érdekeire kell ügyelnünk. E szempontból a következő eredményre jut:

1. Az önkormányzati elemek nem választhatják a püspököket, érsekeket, apátokat stb., ezek *kinevezése* ezentúl is a legfőbb kegyúr jogkörébe tartozzék. Kizártanak tartja még csak azt is, hogy a király és a felelős kormány e nagyfontosságú jogot megosszák az autonómiával. Tehát az autonom testület, akár helyi, akár központi legyen az, a prezentálás jogával sem bírhat.

2. Ugyanez áll a főpapok áthelyezéséről, valamint az egyházmegyék kikerekítéséről, újaknak alkotásáról stb.

3. A nagy egyházi javadalmak kezelése nem adható át a kath. autonomiának. Mihelyt e javak az autonomia kezelésébe adatnának, azonnal elismerné az állam ezek felekezeti jellegét. A nagy javadalmaknak az autonomia számára esetleges átadását tehát *az egyházi javadalmak jogi természetének eldöntésének kellene megelőznie*. De ettől eltekintve, tudnunk kell azt is, hogy az apostoli király legfőbb kegyúri joga ezekre is kiterjed. Azt a válpert, mely a valódi és komoly autonomia létesítése esetén keletkeznék az egyház és az állam között, nem lehetne a törvényhozás nélkül leárgyalni, valamint a nagyobb egyházi javadalmak és közalapok jogi természetét sem lehetne a parlament nélkül eldönteni. Ez pedig darázs-fészek. Ezzel Pandora szelenczjét nyitnók fel, melyből oly viharok rohannának elő, minőket ez az ország még soha sem látott. Szerző erélylyel sürgeti, hogy annak a félhomálynak, mely e kérdést

Ha pedig tudja, saját szemével látja benne mindjárt ezt a nagyon ismeretes kifejezést, miszerint „*Ő felsége kegyelmes hozzájárulásával, a róm. kath. klerus és a világi katolikus urak egy részének ellenmondása ellen nem állván, sőt azok örökre semmi érvénnyel nem bírónak nyilvánítván, határozatik*“ stb.

Ennek alapján ki-ki láthatja, hogy a klérus éppen olyan indulattal van irántunk ma is, mint száz esztendővel ezelőtt volt. De egyszerűsmind azt is, hogy ha az ultramontán párt főalakja, a hercegprimás, a napnál világosabb alaptörvény szövegével is ilyen nyilvános ellenmondásba jön: mit várhatunk a többi ultramontánoktól?

Szerencsénk, hogy a mi vitézkedésünk fegyverei nem ilyenek. Az igazmondás, az igazság, a jó rendre és békességre való törekvés elvégre is diadalt arat. Az értelmiség nem lehet annyira elfogult, hogy be ne lássa, mi forog kockán? A mi zászlónk legyőzöttetése, s az ultramontán párt diadala az alkotmányos szabadság és közboldogság komoly veszélyben forgását jelentené.

Gergely Károly.

körülveszi, meg kell szünnie; a folyton hangoztatott jelszavak ürességének ki kell tűnnie.

A kath. autonomia csak *nagyon szűkkörű lehet*, vagy ha olyan akar lenni, mint a prot. autonomia, akkor az államot és egyházat egymástól teljesen szét kell választani.

Ez pedig nem kívánatos sem az állam, sem az egyház érdekében.

Kiváit a mai izgalmas időkben.

Ha valamire, úgy a kath. autonomia kérdésének megoldására nem alkalmas a jelen idő, ez ma még oly éretlen gyümölcs, melyet csak a pajkosság, vagy meg gondolatlanság verhetne le az idő fájáról. Az ország és az egyház érdeke ennek a napi rendről levételét kívánja. Ha azonban ezt mindezek dacára létesíteni akarnák, szerző ilyenformán gondolja ezt főbb körvonalakban — a szerzett jogok mindenik esetben sértetlenül maradván —

Kezelheti az összes apróbb javadalmakat.

Választhatja illetőleg prezentálhatja az alsó papságot.

Kezébe veheti a kath. felekezeti iskola-ügyet, még a középiskolákét is. A kath. felekezeti tanügy nagy elmaradásának okát sokan abban keresik, hogy a világi elem nem érdeklődött iránta.

A *helyi egyház és iskola*: ez a két sarkkő az, melyen a kath. autonomiának nyugodnia kell.

De a helyi ügyekre való fókéket azért nem zárja ki bizonyos *központi szervezet* létesítését. Az egyöntetűség és az állami érdekek megvédése csak ekkép lenne elérhető.

Az újabbkori reformtörekvések s az ev. ref. lelkészek anyagi helyzete.

A kötelező polg. házasságról szóló törvényjavaslat immár a ház asztalára kerül. Elfogadja azt bizonyosan a törvényhozás. Akkor aztán a liberálizmus egyik legfényesebb diadalát szemlélni fogjuk s élvezzük az általa nyújtott békességet, még mielőtt a század, oly sok reform-eszmék megtestesítésében megőszült fejét sirba hajtaná.

S ha visszagondolunk azokra a nagymérvű átalakulásokra, a fejlődés, javulás ezer meg ezer nemeire, melyek a kulturális élet minden terén előnyösen érvényesültek: szinte zsibbadás vesz erőt rajtunk, szemünk káprázik, elménk elmerül az újkor vívmányainak szemléletében. Hadügy, kereskedelem, ipar és művészet azon a ponton áll, hogy már úgyszólván alig javítható, sőt a földművelési ügy, édes hazánknak eme legelső, de mindeztideig a legmostohább bánásmódban részesült édes gyermeke is a tökélyesbülés azon fokát érte már el, melyet csak néhány évtizeddel is ezelőtt a legoptimistább honfűi képzelet sem mert irányában feltételezni. Magok a vallások, — illetve az egyházak is mintegy megújhódottan kezdek pályafutásukat a fejtűnendő XX-ik századdal.

Fejlődés, javulás, reform mindenütt! Csak egy marad annak a mi volt, inségesnek, nyomorultnak: *az ev. ref. lelkészek helyzete*. És milyen csudálatos dolog ez! Az ev. ref. lelkészeknek úgyszólván életemök a haladás, tökélyesbülés zászlóját lobogtatni. Erről szól a leczke a szószeiken s kint az életben mindannyian, önzetlen bajnokai a haladás eszméinek. Lángbuzgalmuk következtében iskolák, templomok épülnek, a nép boldogítását célzó intézmények létesülnek s igen sokszor teszik ki magukat a legnagyobb fáradságnak, sőt kellemetlenségnek is, csakhogy egy-egy nemes eszme testet

A kath. autonomia szervezete tehát lenne:

Községi, mely tisztán csak helyi ügyekkel foglalkoznék.

Püspökmegyei, amazzal szemben, felsőbb fokú, és

Országos központi, melynek feje a primás lenne s melynek hatásköre kiterjedne az egész országra s a legfőbb felebbezési fórumot képezné. Ennek tagjai volnának az összes érsekek és püspökök.

A választási elv volna a szabály, habár a központi szervben a kinevezési elv is érvényesülhetne. De ezen központi organum hatásköre sem terjedhetne ki sem a nagyobb javadalmak, sem a közalapok kezelésére, valamint egyáltalán nem érinthetné a korona legfőbb kegyűri jogait.

Oly központi kath. parlamentre, mely a korona és a felelős kormány kezéből kivenné az egyház külső kormányzását — nincs szüksége sem a kath. egyháznak, sem az államnak.

A kath. autonomiának még az u. n. közalapok (vallás és tanulmányi alap) sem adhatók ki. Ezek természetete még nincs eldöntve. A legegyszerűbb egyházi felfogással sem lehetne azt mondani, hogy ez alapok *mind* felekezeti jellemmel bírnak. Így bizonyára nem felekezeti a budapesti egyetem alapja, melynek kiadását még az 1848-iki püspöki konferencia sem követelte.

Szerző különben elismeri, hogy az egyenlőség követelné ugyan, *miképp* a katolikusoknak oly autonomiájuk legyen, *mint a többi felekezet híveinek*; de egy

öltön. Egyet azonban mindannyian figyelmen kívül hagynak: *saját anyagi helyzetüket.*

Irtak ugyan már róla Jeremiádot eleget, sőt tartattak e tekintetben többször igen fényes szónoklatok is. De a becses Lap első két számában nagyon figyelemre méltó cikkeket közölt e tárgyra vonatkozólag Ferenczy István állampénztár-társunk is. De hogy komoly akcióra nem látnak a nagyok a lelkészek, vagy épen azok, kikre ez a dolog közelebből tartozik: azt nem tapasztalhatunk sehol.

Nem lehet ugyan csekélyleni vagy épen semminek tartani a közalapot. Sok könyvet letöröl ez, — de oly távol van még attól, hogy minden könyvet letöröljön, minden sóhajt megszüntessen . . . !

Egy nagy, egy általános felbuzdulásnak kell azért történni, — egy nagyszerű, egy gyökeres, mélyreható reformot kell létesíteni, olyat, melynek keresztülvitele javulást eszközöljön: in capite et membris.

Ez a nagy, ez a mélyreható reform pedig, melynek már csak útját is küzdelmesnek ugyan, de dicsőségesnek merem nevezni előre is, nem egyéb, mint: az egész országban élő ev. ref. híveknek (adó alapján vagy a mi könnyebben kivihető) egységes kulcs szerinti megadóztatása egyfelől, másfelől pedig a lelkészi fizetéseknek egységesítése. Olyanformán értem pedig ezt, hogy az országban lakó összes ev. ref. hívek, a megállapítandó kulcs szerint, mindnyájan egy közös pénztárba fizessék (természetesen készpénzben és nem terményekben, a mi már a mai korhoz sem illő, nemhogy a jövőhöz) minden néven nevezendő összes járandóságaikat *egyházi adó címen*. Ezen összeghez — mely már magában is jelentékeny összeget fog tenni — hozzá kell venni mindazon alapoknak, alapítványoknak, vagy bármilyen célra szolgáló tőkének, tehát a domesztika már meglévő tőkéjének is a kamatját s az így képződött összeget

feltétel alatt, ez a feltétel az, hogy a kath. egyház Magyarországnál oly felekezet legyen, mint a többi, mint névszerint a protestáns felekezetek bármelyike.

Egyenlőség csak egyenlő alapon támadhat, különben az egyenlőségből fölény, hatalom és elnyomás keletkezik.

Ha a kath. egyház teljesen különválna az államtól s ha tényleg még mindig létező közjogi előnyeiről lemond; ha az államból távozva, magával viszi felekezeti jogait elismert javait, ellenben az állami eredetűek az államnál maradnak, ekkor igenis, teljes mérvben alkalmazandó rá az egyenlőség elve. A míg azonban e feltételek be nem következnek, időelőtti és felesleges kath. autonomiáról oly értelemben beszélni, hogy hatásköre kiterjedjen az egyházi vagyoni s a közalapítványok kezelésére és az alapítványokból fentartott iskolákra; mert a kath. egyház nem egyenlő a többi felekezettel, nagy előnyeinek birtokában túlhatalmas, s oly benső szálak fűzik az államhoz, minők a többi felekezeteket nem.

Addig alig lehetséges más autonomia, mint minőt a püspöki kar akar, sőt egészen ez sem, mert ez is feltételezi a közalapítványok kérdésének előzetes eldöntését.

A kath. autonomia kérdésével össze akarják kapcsolni a *kongrua* kérdést. Az alsó papság javadalmazását szerző is a legjogosabb és legsürgősebben megoldandó feladatnak tekinti; de a módot nem helyesli, melylyel a feladatot a püspöki kar megakarja oldani. E kérdésben

aztán fel kellene osztani egyenlő arányban az ország területén levő összes működő lelkészek között.

Mondjuk már most, hogy viszonyaihoz, műveltségéhez, társadalmi állásához mérten kell: egy falusi lelkésznek 1200 forint, egy kisebb városi lelkésznek 1500 forint, egy nagyobb városi lelkésznek 2000 forint, esperesnek, bárhol lakják is 3000 forint, püspöknek, bárhol lakják is 10.000 forint, ezenkívül lakás, kert, esetleges járandóság stb.

De tegyük fel, hogy a hívektől, alapokból s alapítványokból bejövő tőke csak olyan lenne, hogy abból egy-egy lelkésznek nem jutna több, mint 800 forint, akkor a lelkészi fizetésnek még fedezetlenül maradt részét az állampénztár fedezné.

Igen, az állampénztár fedezné és fedezhetné is, mert a mit az ev. ref. lelkészek hivatásukból kifolyólag tennének mint a vallás és jó erkölcs őrei, abból, ha nem több, de legalább annyi haszon járul az államra, mint közelebből magára a protestántizmusra.

Adjon azonban akármennyit az állam, nekünk a fizetés egységesítését, a hívek által fizetendő összegnek egységes kulcs szerint teljesítését okvetlenül meg kell tennünk. És történnék ez korábban bár vagy később, előle kitérni nem lehet semmi szín, semmi ürügy alatt, mert egyedül ez a jogos és igazságos mód akár a fizető híveket, akár a javadalmazott lelkészeket tekintjük.

Igen, jogos és igazságos ez az *egyházi terheket viselő hívekre* nézve azért, mert az egész magyar ev. ref. egyház, az összes ev. ref. hívek összességéé, kell tehát, hogy annak fentartásához is egyenlő arányban, egységes kulcs szerint járuljanak. Az a kivetési kulcs, mely most annyiféle, a hány egyház van, a legigazságtalanabb, mert egyik helyen 2—3 száz léleknek kell fentartani egyházat, lelkészt, tanítót, s hogy ezt tehesse, fizeti egyházi adóba állami adójának 60, 80, 100 meg 150 százalékát; másik helyen 3—5—10 ezer lélek tart

két indítvány merült fel a püspöki konferencián: a Schlauch püspöké és a Samassa egri érseké. (Mondanom sem kell, hogy nem a most folyamatban levő konferenciákról van szó.) A püspöki konferencia elvileg az előbbihez járult, a mely szerint a nagyobb egyház javadalmakra fel kell venni tíz millió kölcsönt s ennek kamataiból lesznek fizetendőek az alsó papság helyzetét javító járulékok. Szerző azonban az egri érsek indítványa felé hajol, a ki nem a főpapi birtokokat akarja megterhelni, hanem a jövedelmeket, ezeket progressiv adó alá vetve. (Ezen eszme, a mint tudjuk, az újabb konferenciákban tulsúlyra emelkedett.) Szerző szerint is, az egri érsek terve az alsó papság sorsán jobban és gyökeresebben segítene. De a Schlauch püspök indítványának elejtését még feltétlenül szükségesnek is nyilvánítja, mert ez *burkolt* támadást foglal magában közjogunk és a parlamentarismus ellen. E terv elfogadásának két következménye lenne:

a) papi javak természete ezzel abban az irányban lenne eldöntve, hogy az csakis a kath. egyház tulajdona, tehát ahhoz a nemzetnek és az államnak semmi közük.

b) hogy a király legfőbb kegyúri jogának gyakorlása elvonható a parlamenttől és a felelős kormánytól. c) a harmadik eredmény pedig a főpapi javak tőkéjének tíz millióval kevesbülése, a mi ellentétbe van azzal az igen helyes és nemzeti felfogással, hogy az egyházi javakat érintetlenül kell megtartani a jövő számára: *a nemzet esetleges nagy megpróbáltatásainak idejére.*

fenn egy egyházat s annak belhivatalnokait, s fizeti erre a célra állami adójának legfeljebb 4—5 százalékát.

Egységes kulcs legyen tehát az egész ország területén minden híveink számára, ez fog megnyugtatni mindenkit, mert ennek szülő- és dajkáló anyja a méltányosság és igazság.

Király A.

(Folyt. köv.)

TANÜGY.

Indokolás

azon nyilvános tanintézetek igazgatók, tanárok, tanítók, igazgatónok és tanítónok nyugdíjazásáról és hozzátartozók ellátásáról szóló törvényjavaslathoz, kikről állami vagy más hasonló természetű közrendelkezéssel gondoskodva nincs.

Nagyok azok az áldozatok, melyeket hazánkban a hitfelekezetek iskolák állításával és fentartásával a múlt időkben a magyar államnak hoztak. De nemcsak a múltban, hanem a jelenben is tetemesek azok a költségek, melyekkel a hitfelekezetek az állam terhén könnyítenek. Hasonlóan nem jelentéktelenek azon áldozatok sem, melyeket újabban némely törvényhatóságok, községek, sőt társulatok iskolák állításával és fentartásával önként vettek vállalkra. Természetes tehát, hogy ez áldozatokat az államnak nagy értékűeknek kell tekintenie, s ebből kifolyólag, a mennyiben az iskola-fentartók áldozatai ez iskoláknál, a közoktatás szükségleteinek újabb és újabb emelkedésével, most már nem elégségesek, az államnak segítségül kell jönnie, mert különben a szóban forgó iskolák elzülése vagy megszűnése következtében ez iskolák helyébe az államnak új iskolákat kellene állítania, melyeknek felállításai és fentartási

költsége sokszorososan felülmulná a kívánt segílyt. Tehát nemcsak a múlt idők szolgálatainak elismerése, hanem az állam jelenlegi, jól számított pénzügyi érdekei is megkívánják az ily iskolák segílyezését.

Törvényeinkben ez iskolák segílyezésének elve kifejezésre is jutott, s az állam ez alapon sok iskolát tényleg segílyez is, részint befektetésekre, részint a folyó szükségletekre adott összegekkel. Az előttünk fekvő törvényjavaslat is, habár közvetve, a segílyezés egy módját tervezi, melylyel azon nyilvános tanintézeti igazgatók, tanárok, tanítók, igazgatónok és tanítónok nyugdíjazásáról és hozzátartozóinak ellátásáról kíván gondoskodni, kikről állami vagy más hasonló természetű közrendelkezéssel gondoskodva nincs. E közvetett segíly kiegészítene a fönnebb említett egyenes segílyezést, s nem kevésbé fontos, mint az utóbbi, mert hivatva van állandóan biztosítani az illető tanintézetek számára a jó tanerőket s így biztosítani magukat a tanintézeteket is. Az 1875-ik évi XXXII. törvényczikk, mely a néptanítók nyugdíjazásáról szól, hasonló segílyzést tart szem előtt, s az előttünk fekvő törvényjavaslat nem egyéb, mint következetes kiegészítése az imént említett törvénynek.

Részletesen megjelölve: a felekezetek, törvényhatóságok, községek, társulatok által, vagy örök alapítványokból (ide nem értve a szerzetes-rendek kezén levő alapítványokat) fentartott középiskolák, felsőbb leányiskolák, kereskedelmi középiskolák (akadémiák), valamint az ily jellegű jogakadémiák, tanító-, tanítónő- és óvóképzőintézetek országos nyugdíj- és gyámintézetének felállításáról van itt szó.

Azonfelül a mit fönnebb általánosságban mondtam, e nyugdíj-intézet speciális megokolására elég lesz feltüntetnem: miként van jelenleg e tanintézeteknél gondoskodva a tanító-személyzet nyugdíjazási ellátásáról. A gondoskodás annyiféle, a hány a tanintézet. Egy-két tanintézet tűrhető nyugdíjat ad tanárainak, míg mások

Az egyházi javak kérdését nem tanácsos sem egyik, sem másik oldalról bolygatni annál kevésbé, mert ezen javak nem csak specialisan vallási és nem csak kulturális, hanem egyszersmind társadalmi, nemzeti és gazdasági feladatokkal is bírnak.

Bármily fontos azonban az egyházi javak kérdése, ezzel szemben is kiemelkedik ama másik, hogy t. i. mily kautélák mellett gyakorolható a király legfőbb kegyurasága.

Schlauch püspök, a ki minden alkalommal azt hirdeti, hogy a király legfőbb kegyúri jogai a parlamentarizmussal ellentétben miniszteri felelősség nélkül gyakorolhatók — gyakorlatilag most akarja levonni téves elméletének következményeit.

De ebben a kérdésben nem szabad a magyar alkotmány sarkalatos tételeit feladni. És pedig nem épen a legfőbb kegyuraság miatt, mert ez végkövetkezményeiben még nem volna legalább végzetes; hanem azért, mert a fentartott jogok rendszere felforgatná egész alkotmányunkat; továbbá azért, hogy ha most, bár elburkolva, be engedjük *csempészett* alkotmányunkba a királyi jogok felelősség nélkül való gyakorlását, közjogunk közel egy ezredéves fejlődése megszakad s új irányt veszen.

A nagyváradi püspök látszólag ártatlan indítványa tehát a legkorolyabb veszélyeket rejti magában, mely ellen küzdenünk kell.

Ezen fejezet végén szerző még egy utópillantást vet az egyházi vagyona, különösen pedig annak keze-

lésére. Jelen kezelése — úgymond — bizonyára lehetne jobb; de ha kiadnók a nagyobb javadalmak és a közalapok kezelését az autonomiának, az még nemzetellenes célokra is fordíthatnók. Akkor Horvátországban is ki kellene azt adni a Starcsevicssek rendelkezésére. Strossmayer már úgy is politikai pártot tart fenn a magyar királytól nyert benificiziumából. De még más veszély is fenyegetne bennünket az egyház kezén levő vagyonnak felekezetivé való deklarálása esetén. Nevezetesen —

A római szentszék az egyház kezén levő vagyon kormányzásába azonnal beleavatkoznék, mihelyt az felekezetivé lenne. A konkordatum több cikkét idézi szerző annak bizonyítására, hogy a pápai szék mily irányban szól bele rögtön az egyházi vagyon kezelésébe, mihelyt ennek egyházi, illetőleg felekezeti jellege meg van állapítva. A sz. szék elkárhoztatja azon világi törvényeket, melyek az egyházi javak felett rendelkeznek.

Kétségtelen tehát — mond ezek felsorolása után — hogy a pápai szék azonnal érvényesíteni igyekeznék vélt vagy valódi jogait a magyarországi egyházi javakra s közalapokra, mihelyt ezek felekezeti jellegét az állam elismerné és saját kezeléséből kiadná.

Helytelenek voltak már azon tnyek is, melyek még Trefort idejében történtek s melyek a vagyonkezelésben is bizonyos jogot adtak a sz. széknek.

E jogokról magyar állami és nemzeti szempontokból nem szabad lemondanunk.

csak szűkmarkúan (egy-kétszáz forinttal) akarnak megfelelni e kötelességüknek, a legtöbb pedig éppen semmivel sem gondoskodik elaggott munkásairól. Mi sem természetesebb tehát, mint az, hogy az ily tanintézetek alkalmazottjai állásukat csak átmeneti állomásnak tekintik, s az első kínálkozó alkalommal elhagyják; a tanintézetek nem konszolidálódhatnak, s még kevésbé fejlődhetnek, hanem ellenkezőleg, az állami intézetekkel szemben inferioritásban maradnak, sőt alább és alább szállanak.

Már az 1883. évi középiskolai törvény megalkotása előtt szóba jött a törvényhozásban egy ily nyugdíjintézet létrehozásának szüksége s az erre vonatkozó nyilatkozatok általános elismeréssel találkoztak. De a meg-megújuló kérelmekre nem egy alkalommal a kormány részéről is történtek biztatások, melyeknek most már mulhatatlanul meg kell felelnünk, mivel az érdeklettek azt vethetik fel, hogy a biztatások következtében nem gondoskodtak önmagukról.

Hogy e nyugdíj-intézet megvalósítása oly sokáig késett, annak két oka volt. Először azon alap, melyen kezdetben a kérdést meg akarták oldani, téves volt. A nyugdíj-intézetet az egyes tanintézeteknél már meglévő nyugdíj-alapok bevonásával hitték megalkothatónak. Az autonóm hitfelekezetek soha sem adták át vagyonukat másnak, most sem adhatnák, mert ezt alapítványaik természete sem engedné meg; de különben is ezen az alapon lehetetlen is volna a megoldás, mert az egyes iskolák eddigi nyugdíj-alapjainak nagy különbözősége mellett a hozzájárulási vagy részesülési kulcsot megtalálni senki sem volna képes. A késlekedésnek második, magában véve is elegendő oka az állam kedvezőtlen pénzügyi helyzete volt.

Hogy a nyugdíj-intézetbe (a törvényjavaslat 1. §-a szerint) a szerzetes-rendek iskoláit nem vettem föl, könnyen érthető, mert a szerzetes-rendek szervezete és

együttélése bizonyos alapokat tételez föl, mi biztosítja az elaggott tanárok existenciáját; miért is a nyugdíjazásukról való gondoskodást a szerzetes-rendek soha sem is kívánták.

Hogy továbbá a nyugdíj- és gyámintézetbe való fölvételnél még egy megszorítást tettem, azt t. i., hogy csak oly nyilvános tanintézetek vehetők fel, melyeknek állandó fenmaradásuk biztosítva van (ugyan e §. második bekezdése), annak szintén okát adom. Magától értődik, hogy e fenmaradás biztosítékánál itt csakis a vagyoni vagy jövedelmi biztosítékról lehet szó. Törvényeink, eltérőleg más államok hasonló rendelkezéseitől, az iskolák felállításánál az állandó fenmaradás biztosítása tekintetében nem szabnak föltételeket. Ha tehát valamely iskola állandó fenmaradása kérdéses, az intézetnek ilyen jellege, ellentétben volna egy oly gondoskodással, mely az alkalmazottaknak holtig való ellátását, sőt özvegyeik és gyermekeik ellátását is czélul tűzi ki s mely gondoskodás egy örök alap megteremtését is megköveteli. Ha tekintetbe vesszük azon fölötté sokféle és sajátos viszonyt, mely az iskola-fentartóknál vagyoni vagy jövedelmi tekintetben fenforoghat, magától értetődő dolog, hogy az iskola állandó fenmaradásának elbírálása csakis a törvényhozásnak felelősséggel tartozó vallás- és közoktatásügyi minisztert illetheti meg.

Nemcsak a felsorolt tanintézetek fölötté különböző és sokféle volta, hanem az ugyanazon fajú tanintézetek fentartóinak különböző és sokféle viszonyai is nehézzé és bonyolodottá teszik a nyugdíj-intézet kérdésének megoldását. Már magában a dolog természetében rejülő bonyolultság arra intett, hogy a lehető legegyszerűbb megoldásra törekedjem, mert a legegyszerűbb megoldásnak is megmaradt az ő nehézsége. E czélból, miként a törvényjavaslat 2. §-a megmutatja, először is nagyjában elfogadtam a nyugdíjazási eljárás vezérfonalául az 1885. évi XI-ik törvénycikknek a tanárookra vonatkozó

A X-ik, egyúttal utolsó fejezet „A legfőbb felügyeleti jog” címet viseli.

Ez a jog nem tartozik szorosan a legfőbb kegyúri jog lényegéhez, mert az állami souverainitásból folyik. De a kettő között szoros összefüggés létezik. Midőn azután a legfőbb felügyeleti jog tartalmát érint. s elsorolja, hogy ez kiterjed a papnöveldek és konviktusok, a kath. jellegű iskolák, a káptalanok, szerzetes-rendek stb., s az összes egyházi javak és alapítványok kezelése fölé, mondani se kell, teszi hozzá, hogy a legfőbb felügyeleti jog kiterjed a nem katolikus felekezetek papnöveldei, konviktusai s felekezeti iskolái fölé is, szóval oly jogokkal van felfegyverezve a magyar állam, hogy ha kormányai a jogokat ismerik és alkalmazni akarják, államellenes tanok az egyház s a felekezetek kebelében el nem terjedhetnek, röviden, a vallás ürügye alatt semmi merényletet sem lehet elkövetni az állam érdekei ellen. Ugy, mellest, egy sóhaj is elröppen szerző ajkáról e szavakban: Szükséges volna az is, hogy a kormány valahára megvizsgáltassa a káptalanok kezein levő vagyon és alapítványok miként való kezelését.

Felemlíti ezután a mult század végén lezajlott francia forradalom idejében, az egyházzal szemben foganatosított rendőri természetű intézkedéseket, melyek részben megmaradtak a Napoleonnal 1802-ben kötött konkordatum után is. Majd előadja, hogy Poroszországban az állam mily jogokat és felügyeletet gyakorol az egyházzal szemben. Szerző itt a porosz egyházpolitikai

törvényekben jártasságának kellő bizonyítékát adja, s azzal végzi szemléjét, hogy a porosz állam még az 1886. és 1887. évi revisio-novellák után is jól meg van védelmezve az egyházi tulkapások ellen. Majd az osztrák állam felügyeleti jogával foglalkozik s végül az 1801. szept. 10. és 1802. ápril 8. kötött francia konkordatumokat ismerteti, jó részben eredeti francia szövegben, s ezekkel kapcsolatban a későbbi jogfejlést egész a legújabb időkig, mely a renitens főpapok és papok megfélemezésében áll, tehát a római sz. szék beleegyezése mellett oly jog gyakorlásában, mely állami szempontból semmi kívánni valót sem hagy fenn s melyek egyenesen politikai okokra vezethetők vissza. De bárminő érdekesek is ezen fejtegetések, reájok részint azért nem terjeszkehdhetünk ki, mert ismertetésünk ezzel még terjedelmesebb lenne; részint azért, mert vélekedésünk szerint, a különböző államjogok ezen részletei a munka felvett keretébe szorosan nem is tartoznak, miután ezen munkának lényegét és célját — szerző záró szavai szerint is csupán az képezte, hogy a magyar állam függetlenségét és a magyar nemzet souverainitását minden irányban ki kell mutatni és megvédelmezni, a mi szerzőnek — ha ezen összehasonlító tanulmányára ezuttal figyelmet nem is fordítunk — véleményünk szerint fényes eredménnyel sikerült.

Dr. Kovács Sándor.

(Vége köv.)

rendelkezését. Ez által a törvényjavaslat sokat nyert rövidségben és egyszerűségben, de az alkalmazás is egyszerűbbé és biztosabbá válik majd, mert az állami tisztviselők és tanárok nyugdíjazására vonatkozó fentemlített törvény már biztos és általán ismert gyakorlatot állapított meg. De nemcsak a megoldás rövidsége, egyszerűsége vezetett e törvény alapul vételére, hanem az a törekvésem is, hogy az állami és nem állami iskolák közt, sőt csupán maguk a nem állami iskolák közt is eddig fennálló áthághatlan válaszfalakat kevesbítsem. Az országos tanulmányi alapból fentartott úgynevezett királyi iskolák nyugdíj-ügyei is a fentemlített 1885. évi XI. törvénycikk szerint intézettek el. Legyen tehát a nem állami és nem királyi iskolák tanárainál is ugyanolyan terjedelmű (t. i. 30 éves) a köteles szolgálati idő; legyen ugyanolyan a szolgálati idő beszámítása; legyenek ugyanolyanok a nyugdíjazási és gyámoltási igénybeállításának feltételei, valamint a beszámítható javadalmaszám s az igényelhető nyugdíjnak, ellátási vagy nevelési járandóságoknak meghatározásai stb. Csakis az 1885. évi XI. törvénycikk alapul vétele mellett vált aztán lehetségessé e törvényjavaslat 13. §-ába felvennem a nyugdíjazásra nézve a viszonyosságot nemcsak az itt felsorolt intézetek közt, hanem az itt felsorolt intézetek, s az állami és királyi tanintézetek között is. A felekezeti tanár ne legyen örökre lekötvé, hogy csak felekezeti intézetnél működhessék, s hogy azért, mert a felekezeti iskolánál eltöltött szolgálata nem számít az államnál, ne léphessen át állami iskolába, esetleg hosszú szolgálat után az egyetemhez; másrészt állami iskoláink ne legyenek megszorítva, hogy felekezeti tanárokat a szolgálatot be nem számíthatása miatt, ne alkalmazhassanak. Szabad mozgás legyen iskoláink közt, melyek mindnyájan a nemzet iskolái. Minden erő oda válhasson be, a hol a nemzet kulturája a legjobban hasznát veheti, a mozdulatlanág ne nehezédjék nemzeti nevelésünkre. Már magában az itt felhozottak elegendők lehetnek az állami normák, különösen a 30 éves szolgálati idő elfogadására, annak dacára, hogy a 30 éves szolgálati idő majdnem kétszer oly drágává teszi a létesítendő nyugdíj-intézetet, mint a 40 éves szolgálat. De ide sorlandók még azon indokok is, melyek az állami nyugdíj-törvény megalkotásánál, sőt ezt megelőzőleg régibb országos rendelkezéseinknél is a tanárok 30 éves szolgálatára nézve érvényesültek, s melyek az itt felsorolt intézetek alkalmazottjaira nézve semmivel sem lehetnek kisebb értékűek.

Fönnebb említettem, hogy iparkodtam a nyugdíj-és gyámintézetet az egyes iskoláknál meglévő helyi alapok bevonása nélkül, tehát függetlenül megalakítani. Körülbelül 750 alkalmazottnak nyugdíj-igényéről és hozzátartozóik ellátásáról van itt szó, mi évenként 175.483 frt összeget igényel. Hogy e nagy teher viselését megkönnyítsem, a teher megosztásának elvét választottam, vagyis több forrásról gondoskodtam. E források a törvényjavaslat 3. §-ában vannak felsorolva. E szerint megoszlik a teher a tanárookra, iskolafentartókra, tanulókra s az államra. Legkönnyebb a terhe a tanároknak, ugyanúgy mint az államnál. Ha az állami intézeteknél okadatolt az alkalmazottak csekély megterhelése, még indokoltabb az itt szóban forgó tanintézeteknél, melyek általában kisebb fizetést adnak alkalmazottjaiknak, mint az állam. Az iskolafentartók s a tanulók terhe sem mondható elviselhetetlennek. Az iskolafentartók annyi áldozattal, mint a mennyit a törvényjavaslat rájuk szab, tanáraik számára oly előnyös nyugdíjazást, mint a minőt a törvényjavaslat tervez,

maguk erejéből nem volnának képesek nyújtani. Ha tekintetbe vesszük, hogy a szóban forgó intézeteknél a tandíj átlag kisebb, mint az államiaknál, a tanulók hozzájárulása sem tekinthető terhesnek. Elvégre is a felsorolt források helyes megválasztásának legfőbb bizonyítéka az, hogy az általam kibocsátott tervvázlat alapján a megfelelő iskolák kevés kivétellel jelentkeztek a nyugdíj-intézetbe való belépésre.

A mérleg szerint a különböző források évi bevételei s a kiadások a következő összegeket mutatják:

Bevétel.

1. A tanárok befizetései végtelen járadékká számítva	18.070 frt.
2. Az iskola-fentartók fizetnek az alkalmazottak fizetése után	35.170 "
3. A tanulók hozzájárulása	47.725 "
4. Állami segély	60.000 "
5. Az ezen iskoláknak adandó építési és beruházási állami segélyek után 15 évre kikötendő 3%-os kamat	14.518 "
Összesen	175.483 frt.

Kiadás.

1. Nyugdíjak és ellátási díjak a középiskoláknál	131.800 frt.
2. " " " " a jogakadémiáknál	10.700 "
3. " " " " képezdek s felsőbb leányiskoláknál	13.175 "
4. " " " " kereskedelmi iskoláknál	12.800 "
5. Fedezet esetleges fizetésemelésre	7.008 "
Összesen	175.483 frt.

Említettem, hogy az itt szóban forgó intézetek viszonyai fölötté különbözők, ez okból a törvényjavaslat a 3. §. 7-ik bekezdésében a tanárok, iskolafentartók és tanulók hozzájárulása arányának módosítását engedi meg, s így az iskola-fentartóknak módjukban áll nemcsak önmagukon könnyíteni, hanem tanulóikon is. Azonban nem mulaszthattam el a tanárokat némi védelembe venni azzal, hogy az áthárítható részlet maximumát 2%-ban állapítottam meg.

Az itt mondottakkal kapcsolatosan meg kell említenem, hogy felmerült oly nézet is, mely az egyszerűség kedvéért az alkalmazottak, az iskolafentartók s a tanulók hozzájárulását mind egybevéve, egy egységes százalékkal kívánta meghatározni, s aztán a megosztást az iskola-fentartókra bizni, de ez esetben a sok tanulóval bíró intézetek olcsón, a kevés tanulóval bíró intézetek pedig drágán jutottak volna a nyugdíj-intézethez.

A 3. §. 8-dik bekezdése különös megvilágítást szűkséggel. Vannak oly tanintézetek, hol a tanárok nagy része pap vagy apácza, kikről nyugdíj tekintetében nem kell gondoskodni, s csak egy-két világi tanár van. Ez esetben nem volna okadatolt a tanulókat teljes mértékben megterhelni, sem a nyert építkezési vagy beruházási állami segély után a teljes 3%-ot követelni, hanem csakis arányos befizetéseknek lehet helye a nyugdíjra igényt tartó tanárok száma szerint.

Ugyan e §. utolsó bekezdése megadja a felvilágosítást a tekintetben, hogy miként volt lehetséges az egyes iskolák már meglévő nyugdíj-alapjainak bevonását kikerülni s mégis e helyi nyugdíj-alapokat az országos nyugdíj- és gyámintézet céljaira felhasználni. Az sem szorul bővebb magyarázatra, hogy ha az állam kellőleg gondoskodik a szóban forgó tanintézeteknél nyugdíj tekintetében, akkor még más nyugdíj-intézetek meg-

engedése ellentétben volna az országos nyugdíj-intézetnél nyújtott állami segélylyel.

Itt közbevetőleg okát adhatom annak is, hogy miért nem vettem fel a nyugdíj-intézetbe a theologiai intézeteket is. Először: maguknak e tanintézeteknek egy része az egyházi hivatásra való képzés függetlenségével össze nem egyeztethetőnek találta az állami gondoskodást. Másodsor: katolikus, görög-keleti, protestáns és izraelita papképzésünknel még inkább felerősülnek a különböző viszonyok úgy, hogy az ide tartozó tanárokat egy kategóriába foglalni teljesen lehetetlen volna. Harmadsor: a protestáns főiskolák helyi nyugdíj-alapjainak ez alkotandó törvény által való felszabadulása folytán e hitfelekezetek ez alapjaikat most már nagy részben theologiai tanáraik nagyobb nyugdíjazására fordíthatják s számukra ép oly nyugdíjt biztosíthatnak, mint a minőt a jelen törvényjavaslat biztosít más tanáraiknak.

A törvényjavaslat 4. §-a a már fennálló tanintézeteknek önkéntes belépést biztosít. Minthogy az iskolák fentartásának költségei napról-napra és pedig nagy mértékben emelkednek, meltanyosnak találtam, hogy a fennálló intézetek sorsát a belépési kényszerrel ne nehezítem meg. De különben is az itt felsorolt intézeteknek más jellemők van, mint az általános kötelezést szem előtt tartó népoktatási intézeteknek.

A törvényjavaslatba nincs fölveve, mert magától értetődik, hogy azon már is fennálló tanintézeteknél, melyek az alkotandó nyugdíj-intézetbe nem lépnek be, a fentartókra nézve a tanáraik nyugdíjazására vonatkozó eddigi kötelezettségek érvényben maradnak; például egy részökre ezentúl is kötelező marad a Ratio Educationis utolsó §-a, mely a tanárok nyugdíjazásáról és hozzátartozóik ellátásáról szól, más részökre pedig kötelezők maradnak felekezetük eddigi rendelkezései, vagy önmaguk alkotta szabályzataik; s ezek értelmében tartoznak majd tanáraik nyugdíjazásáról s ezek hátramardottjainak ellátásáról gondoskodni.

A törvényjavaslat e §-ának utolsó bekezdése az ezentúl állítandó tanintézetekre nézve azonban kimondja, hogy a jövőben keletkező iskolák fentartói kötelesek intézetükkel az országos nyugdíj- és gyámintézetbe belépni, vagy alkalmazottjaik számára legalább oly nyugdíjról és hozzátartozóik oly ellátásáról gondoskodni, mint a minőt a jelenleg alkotandó törvény biztosít, és pedig a nélküli, hogy intézetük tanulóit vagy alkalmazottjaikat az adandó nyugdíjért és ellátásért nagyobb mértékben terhelnek meg, mint a minő befizetéseket a jelen törvény szab meg, különben iskolájok nem számíthat a nyilvánossági jogra. A ki jövőben alapít ily iskolát, tudni fogja előre, mi a kötelessége nyugdíj tekintetében s ehhez szabhatja elhatározását. Másrészt kell, hogy az államnak jövőre gondja legyen arra, hogy csak oly iskolák keletkezhessenek, melyek minden tekintetben, tehát tanáraik ellátásában is garanciát nyújtanak az államnak.

A törvényjavaslat a nyugdíj- és gyámintézetből azért nem engedi meg a kilépést, mert a kilépések a nyugdíj-intézet mérlegét ingadozóvá tehetnék s az alkalmazott tanárok sorsa ismét bizonytalaná válnék. Ha azonban valamely tanintézet megszűnik, ez esetben megszűnik a tanintézet viszonya is a nyugdíj-intézethez, s a tanintézet alkalmazottjai az ide vont 1885. évi XI. törvényczikk 20. §-a szerint, ha máshol nyernek alkalmazást, ott nyerik meg szolgálatuk beszámításával nyugdíjokat, ha pedig nem nyernek alkalmazást, a meg-

alkotandó országos nyugdíj-intézetnél kerülnek végelbánnás alá.

A törvényjavaslat 5. §-a a tervezett nyugdíj- és gyámintézet jövedelmeinek kezeléséről szól. Azért választja a javaslat a néptanítói országos nyugdíj- és gyámintézet módját és szabályait, mert az eljárást itt már a gyakorlat biztosította.

A 6. §. nem szükséges bővebb felvilágosítást.

A törvényjavaslat 7. §-a kiterjeszti az alkotandó nyugdíj-intézet jótékonyágát az eddig alkalmazottak legrégebbjeire is, mert e gondoskodás egyáltalában méltányos, mert különben csak egészen önkényes határt kellett volna szabni, s mert az illetők ebbeli régi reményükben nem is gondoskodtak magukról.

A második bekezdésben oly alkalmazottakról van szó, kik ugyanazon iskola-fentartó két tanintézeténél vannak alkalmazva, például jogakadémiánál és gymnasiumnál. Az ily alkalmazottak közös iskolai szolgálatuk után egységesen rendszeresített fizetések szerint jönnek e nyugdíj-intézetnél tekintetbe, kivéve azt az esetet, ha ez egységesen rendszeresített fizetések nagyobb, mint a nagyobb fizetésű intézetnél, például a feltüntetett esetben, a jogakadémiánál a rendes tanárok fizetése. Ez utóbbi esetben csak ez utóbbi fizetés mértéke szerint történik a nyugdíjazás.

A harmadik bekezdésben előforduló eseteket példák világosítják meg. Az oly tanár, ki például egy oly kereskedelmi iskolában van alkalmazva, mely az itt szóban forgó nyugdíj-intézet kötelekébe tartozik, és egy oly középiskolában is, melynél a tanárokról egyenesen az állam gondoskodik, az alkotandó nyugdíj-intézetnél nem nyerhet második nyugdíjt. — Alkalmazva lehet továbbá valamely kereskedelmi iskolánál oly tanár, ki például valamely kereskedelmi társulatnál titkári minőségben is működik. Az ily egyénnek e nyugdíj-intézetnél csak akkor lehet igénye, ha máshol nincs nyugdíjra jogosultsága, s ha az ide tartozó iskolánál nagyobb az elfoglaltsága, mint másik alkalmazása, s ha az ide tartozó iskolánál való alkalmazása rendszeres, állandó és legalább oly mértékű, mint a minő az állami tanintézeteknél szokott lenni.

Minthogy az itt szóban forgó különféle tanintézeteknél oly alkalmazottak is vannak, kiknek nincs külön lakpénzök, hanem e javadalmazásuk befoglaltatik fizetésekben (a törvényjavaslat 8. §-a), az egyenlő mérték megkívánja, hogy az ily rendezéssel az illetők igazságtalanul ne juthassanak magasabb nyugdíjhoz, mint az oly alkalmazottak, kiknek külön lakpénzök van, mely nem jó a nyugdíjazásnál számításba. Ugyanitt provideálva van az esetre is, ha valamely iskola-fentartó alkalmazottjait nagyobb fizetéssel és csekély lakpénzzel kívánna mások ellenében igazságtalanul nagyobb nyugdíjhoz hozzájuttatni.

Minthogy az ily iskoláknál a fizetéseket a fentartók szabadon állapítják meg, e §. második bekezdésében gondoskodni kellett az oly igazságtalan kedvezmény kizárásáról is, melylyel az iskola-fentartó alkalmazottjának fizetését kivételesen, a nyugdíjazás bekövetkeztének küszöbén kívánna rendkívülileg felemelni oly czézből, hogy alkalmazottja az iskola-fentartó kevés befizetése mellett nagyobb nyugdíjban részesüljön. E megszorítás tehát nem vonatkozik a rendszeres ötödéves pótlékokra vagy a rendszeres fizetés-emelésekre.

Az utolsó bekezdésben pedig az alkalmazottakat a szabadon rendelkező iskola-fentartó önkénye ellen kellett biztosítani, nehogy erőik hanyatlásával fizetésüket csökkentse.

A jelenleg szolgálatban levő alkalmazottak közoktatásunk nagy fejlődése s az előbbi közoktatási állapotok nagy ingadozása folytán a legkülönbözőbb viszonyok közt voltak. Szükségesnek mutatkozik tehát (a törvényjavaslat 9-ik §-a), hogy e különböző körülmények közt végbement szolgálat a nyugdíjba való beszámítás szempontjából elbírálás alá vettessék. E megbírálásnál ott, ahol lehetséges, törvényeink és országos szabályaink rendelkezéseit fogjuk alkalmazni, ahol pedig nem lehetséges, e rendelkezések analogiájára kell majd támaszkodni. Gondoskodni fogok, hogy ezen elbíráló bizottságba pártatlan s a viszonyokat teljesen ismerő egyének juszanak be.

Előbbi közoktatási viszonyaink folytán vannak oly tanáraink is, kik 18 éves korukban kezdtek mint mellék- vagy rendkívüli tanítók szolgálni, oly időben tehát, mikor még egyúttal a tanári pályára kellett készülniök. Ezért volt szükséges a multa nézve a szolgálat számításánál kezdőpontul a 24-dik életévet kitűzni. Jövőben e megszorítás elmarad, mert újabb viszonyaink ily kora szolgálatot már nem engednek meg.

Teljesen okadatolt a törvényjavaslat 10. §-ának azon rendelkezése, hogy a régi tanárok, kik csak most lépnek be e nyugdíj-intézetbe s csak most fizetik le azon hozzájárulásukat, melyet e nyugdíj-intézet számításai szerint szolgálatuk kezdetén le kellett volna fizetniök, s mégis azonnal jogokat nyernek, tartozásuk kamatait is fizessék le. Készségesen meg fogják ezt tenni a nyerendő nagy előnyért, de másrészt az igazság is úgy hozza magával, hogy ne részesüljenek nagyobb kedvezményben azon társaik felett, kik szolgálatuk kezdetén fizetik le tartozásukat, mely egész szolgálatuk alatt fog a nyugdíj-intézetnek kamatozni.

A következetesség úgy kívánná, hogy a régi tanárok után a multa nézve az iskola-fentartók is fizessék meg hozzájárulásukat és pedig a kamatokkal együtt, sőt azon összegeket is, melyek a tanulók után befolytak volna. E visszamenő követelés az itt felsorolt tanintézetek mindnyájánál azonban kivihetetlen volna. A számítások és kirovások nagy komplikációkra vezetnének, mert például némely régi tanár már a harmadik iskola-fentartónál van, talán előbb oly tanintézetnél szolgált, mely nem is fog tartozni e nyugdíj-intézet kötelekébe; az iskola-fentartókra pedig oly nagy összegeket kellene kiróni, melyek nagy részöknek anyagi erejét meghaladnák. A midőn tehát ezen alkotandó törvény e követelést figyelmen kívül hagyja, azt úgyszólván elengedi, indirekte segílyt gyakorol azon tanintézetek irányában, melyek az állami segílyre csakugyan rászorulnak, s magának e létesítendő törvénynek is célja az, hogy e tanintézetek a segílyzésnek egy indirekt nemében részesüljenek.

Átmenetileg (6 évre) annak kikötését, hogy csupán a 30 szolgálati évnek betöltése alapján (tehát az alkalmazott teljes egészsége és alkalmazhatósága mellett a 65-ik életév előtt) nyugdíjazásnak nincs helye (tjavaslat 11. §-a), megengedte az, hogy a mostani tanárok nagy része nagyon fiatalon került szolgálatba, másrészt megkövetelte ezt a megalkotandó nyugdíj-intézet pénzügyi érdeke, mert azon összegek elmaradása miatt, melyeket a régi tanároknál az imént kifejtettek szerint az iskola-fentartók s a tanulók hozzájárulása címén a mult időre nézve elengedünk, ha még a kora nyugdíjba lépés is megengedtetnék, a nyugdíj-intézet szükséglete rendkívül megnövekednék. Az e réven megtakarítandó összeg körülbelül évi 10.000 frtra tehető.

A 12. §-nak azon rendelkezései, melyek a nyug-

díjba lépésről s a közszolgálat érdekében szükségelt nyugdíjazási eljárásról szólnak, hasonlók azokhoz, melyek a néptanítói nyugdíj-törvényben fordulnak elő, miért is magyarázatra nem szorulnak.

A törvényjavaslat 13. §-a a különböző iskoláknál eltöltött szolgálat beszámításának viszonyosságáról szól. Ennek szükségét már fönnebb a törvényjavaslat 2. §-ánál kifejtettem. Most még csak azt teszem hozzá, hogy e viszonyosságot kiterjesztettem a nyilvános népoktatási, kiseddóvó- és egyéb idetartozó intézeteknek az 1875. évi XXXII. és 1891. évi XLIII. törvényzikk rendelkezése alá eső alkalmazottjaira is. Tettem pedig ezt azért, mert a minő nagy igazságtalanság volna, hogy valaki az itt szóban forgó intézetekhez történt átlépése folytán elveszítse előbbi szolgálatának számbavételét, ép oly csekély azon áldozat, melyet az alkotandó nyugdíj-intézetnek s részben az államnak kell majd e tekintetben meghoznia, mivelhogy e beszámításnak szüksége csakis egy-két egyénre vonatkozik.

A 14. és 15. §. magyarázatra nem szorul.
Budapest, 1893. november 15-én.

Gróf Csáky Albin,

m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Felekezeti tanítóképző-intézetek.

Sokszor észlelhettem úgy a sajtóban, mint országos, megyei tanító-gyűléseken, tanfelügyelők előterjesztésében, a közoktatási tanács gyűléseiről hozott tudósításokban, a kinek az ilyenek iránt érzéke van, hogy az állami emberek és alkalmazottak mennyire lenéznek, kicsinylik a felekezeti tanintézeteket s ezek közt különösen a tanítóképzőket. A felekezeti tanítóképzőkből kikerült tanítóké- val saját képzettségét egy színvonalon állónak alig képzeli egy állami tanító is, sőt talán sértésnek tekinti, ha valamely pályázaton az ő országczimeres diplomájának elébe teszik a felekezeti tanítóképzőben kiállított szerény oklevelet.

Kik az állami és felekezeti tanítóképző-intézetekkel valamennyire ismerősök, azokat régen bántja és méltán bánthatja ez a dolog. Igaz, hogy az állami intézetek épületei szebbek, czélszerűbbek, felszerelésök jobb és fényesebb; de hát ez mind csak külsőség, nem lényeg. Batáron, hintón kényelmesebb ugyan utazni, mint szekéren; de ép úgy elérhetjük ez utóbbin is utazásunk célját. Döcög ugyan és jól összeráz az utazás bennünket, de hát mi már beletörődtünk s kibékültünk sorsunkkal abban a tudatban, hogy a felekezetnek számunkra batár nem futja. Hanem azért csak odaérkezünk, a hova a hintón, batáron utazók. Mind Kőrös, mind Debreczen (Enyedről nem szólok, mert közelebbről nem ösmerem) az összehasonlítást bátran kiállják az államiakkal, akár a tanítás mikéntjére, akár terjedelmére, beosztására, alaposágára, tudományos és gyakorlati voltára nézve. Sőt okleveleket sem osztogatnak egykönnyen. Innen-onnan olykor panasz is hangzik fel, hogy talán nagy a szigorúság a képesítő vizsgálatokon. Egy-egy ifjú ember el is ugrik Ungvárra a gör. katolikus, sőt egyik-másik állami képzőbe oklevélért.

Honnan van hát az a fentebb említett kicsinylés? Mi indítja az állami embereket a felekezeti tanítóképző-intézetekkel szemben ama rideg álláspontból szólásra? Mi az oka általában annak, hogy a közönség egyrészen szemében is, a tanítóképzők jobbadán kétes ekzisztenciájú, félszeg intézetek?

Szerintem a nagyszámú, de nevékre sem érdemes római és görög kath. tanítóképző-intézetekben rejlik az ok. Ezek nagymérvű, külső és belső fogyatkozásai szolgáltatják ugyanis az okot és alkalmat az államiaknak kicsinyítés és fel sem vevésre. Hibájuk csak az, hogy kellőleg nem distingválnak, egy kalap alá fognak valamennyi felekezeti intézetet. Pedig még a róm. és gör. kath. képezdek közt is lehet kivétel. Lehet, bár én ilyet nem ismerek. Szatmárt láttam vagy kettőt, de azok kivételbe nem illenek. A mi pedig az esztergomi főegyházmegye tanítóképezdeit illeti, azokról a Magyar Hírlap f. évi 11-ik száma következő ismertetést nyújt:

A közoktatási törvény meghozásának 25-ik évében törvénytelen állapotok találhatók nemcsak a nemzetiségi felekezetek intézeteiben, de még a hercegprimás roppant terjedelmű egyházmegyéjének tanítóképző-intézeteiben is, melyek nemcsak az országban, de az egész világon is a ritkaságok közé tartoznak.

A gazdag esztergomi érsekség 3 férfi tanítóképző-intézetet tart fenn: Budapesten, Esztergomban és Nagyszombatban oly szegényesen, hogy azoknak együttes költségvetése, melyhez a kath. tanulmányi alap is hozzájárul, alig teszi ki harmadrészét akármelyik vidéki állami tanítóképző-intézet fenntartási költségeinek. Már pedig sovány eszközökkel csak sovány eredményeket lehet elérni, melyeknek nyomasztó hatását csakis a népiskolák sínylik meg. E három tanítóképző-intézetnek szoros értelemben vett tanárai alig vannak, mert nagyobb részben óradijasok, káplánok és teológiát végzett fiatal klérikusok tanítanak azokban, hivatás és kellő szakképzettség nélkül tanítván bármiféle tárgyat, a melyet rájuk bízunk.

Az a mindenik intézetben alkalmazott egy-két rendes tanár pedig, még a negyvenes évek óta fennálló szabályzat értelmében, jelenleg is 700 forintnyi szegénytelen fizetést kap, minden lakbér, pótlék és rendes nyugdíj-igény nélkül. Avagy lehet-e rossz néven venni tőlök, ha ily silány javadalmazás mellett, sok esetben meg nem engedhető módon, iparkodnak maguknak mellékjövedelmet szerezni?

Hogy ezen intézetek hivatásuknak meg nem felelhetnek, azt a már elősoroltakon kívül, nagy mértékben előidézi a nevezett intézetek botránnyosan hiányos felszerelése, gyakorló iskolák nem léte, s az a körülmény, hogy 3 éves tanfolyamúak, de még e tanfolyamon is törvényellenes módon összevont órarend szerint tanítanak, végre hogy e gyarló intézetek, melyek első sorban kántortanítókat képeznek, az ezen képzéshez multhatatlanul szükséges zeneszereket is nélkülözik. Mindazáltal államérvényes okleveleket állítanak ki.

Nem lenne teljes ez intézetekről vázolt kép, ha nem érintenők az egyes intézetek speciális hibáit is. A budapesti kath. férfi tanítóképző-intézetről tudja mindenki, hogy egy czélszerűtlen bérházban szűkösködik, egy rendes tanára van, s az is megesik, hogy egy tanár egyszerre három tanfolyamon tanít egy és ugyanazon órában. Az esztergomi tanítóképzőben a tanérok csaknem minden évben változnak, sokszor évközben is, a mint az illető klérikusokat felszentelik és diszpónálják. Itt egy tárgyat hárman is tanítanak. A nagy-szombati intézet, mint *oklevélgyár*, eléggé ismeretes!

Ej, ej, főtisztelendő Komlóssi Ferencz úr, hát ily magasra emelte a népiskolai tanügyet főegyházmegyei tanfelügyelői minőségében? Emlékszik-e még képviselő korából arra a szép beszédre, melyben egész élvezettel hozta az országgyűlés tudomására, hogy Debreczenben mennyire hátra van az iskolaügy; deliciaival emlegette, hány gyermek nem jár iskolába. Igaz, hogy 14 négyszög

mértföld terjedelmű határunkon sok a tanya, sok a kinn lakó család és gyermek. De hát ez a körülmény nem feszélyezte Főtisztelendőséged irántunk való jóindulatát. Ez a jóindulat hasonlóval való viszonzásra ösztönöz! De nem, ne viszonzozzuk. Egyszerűen annyit konstatáljunk, mi a felhozott tényekből kitűnik, hogy mennyire szíven viselheté Főtisztelendőséged a mi népünk nevelésének ügyét, mikor íme a magáét is ennyire a lelken hordozza!

Visszatérve az érseki főegyházmegye tanítóképző intézeteinek állapotára, valóban álmélkodás fog el, hogy daczára ezeknek az állapotoknak, a mostanában tartott kath. nagygyűlés felekezeti iskoláinak fentartása mellett lándzsát tört, nemes hévvel sikra szállt. Huszonöt év óta még tanítóképző intézeteiért sem tett semmit, hanem most . . . most, — legalább már beszél. De hát a szótól messze még a tett. Nyujt-e elegendő garanciát ott a szó, hol 25 év nyomtalanul telt el, s hol a népnevelés ügye egész más indokból, nem a saját fontossága és súlyánál fogva nyomult előtérbe? — Ezt látva, én legalább egyáltalában nem csudálkozom az állami emberek kicsinyítő ítéletén. Hiába az elsőről, a legnagyobbbról, a leggazdagabbbról veszik a mértéket, s a mint felismerték, hogy ennek mily kicsiny, mellékes dolog a népoktatás ügye: a többire is általánosítják ítéletüket.

Távol legyen azonban tőlem még a gondolata is annak, hogy a mi tanítóképző intézeteink, különösen a debreczeni, már semmi kívánni valót nem hagynának fenn. Sok, elég számos itt még a pótlandó, úgy a berendezést, mint a felszerelést tekintve. Hogy egyelőre többet ne említsek: tantermeink szűkek, czélszerűtlenek; gyűjteményeink hézagosak, zeneszereink elavultak és hiányosak, különösen pedig a tanulók számára nyújtható jótéteményeink elégtelenek. Mihelyt kiépülnek teljes gymnasiumokká a körülfekvő csonka középiskolák, a jótétemények elégtelensége nagyobb mértékben is mutatkozni fog tanítványaink létszámán, mint meglátszik már ma. Pedig ma is, nem egy eset van rá, hogy állami tanítóképzőbe csalogatja közvetlen közelünkben az ifjú embert a jótétemény.

Hanem ezen hiányok mind kicsinységek ahoz képest, hogy a tiszántuli ev. ref. egyházkerület buzgó-sága és kiváló ügyszeretete a népnevelés iránt, létrehozta a semmiből tanítóképző intézetét s kellő számú tanerővel ellátta. Bizonyára s rövid időn az elhelyezés és felszerelés sokkal kisebb és hasonlíthatatlanabbul könnyebb feladatát is teljesíteni fogja. Teljesítenie kell. Mert minél több egyház kénytelen szegénysége miatt iskoláját feladni, annál égetőbb a szükség tanítóképző intézetünk versenyképességének fokozására. Szerintem: a tanító az iskola. Ha felekezeti intézeteink nevelik az ifjút emberré, teszik nevezetesen tanítóvá: fizetheti akkor az állam mint tanítót, a legnagyobb valószínűség szerint, nem lesz, nem lehet egyházához hűtlen.

Kovács Lajos.

K Ö Z É L E T Ü N K .

Falusi levelek.

II.

Az idők jele. Isten kegyelméből 32 év óta lelkeskedem, sokat bajlódtam viszálkodó házaselekekkel, s csaknem minden alkalommal sikerült szelidebb, vagy ha szükség volt, erélyesebb rendszabályokkal kiegyenlíteni az ellentéteket s össze boronálni a békételenkedőket.

Törvénytelen együttélések, vadházasságok nem voltak hiveim között, ilyeneknek csak hírét hallottam. De most mintha a polgári házasság törvényjavaslatának szele végig suhant volna népünk felett, és ferde értelmezéssel mételeyezné az emberi szíveket. Történt, hogy a mult évben egy szerencsétlenül megkötött házasság felei között elégtelenség tört ki s az asszony szököve elhagyta férjét és szüleihez ment. A férj nem fájlalta a szökést, sőt, a mint mondta, örült lelkében, hogy így könnyen szabadult meg családi terhétől, és nem hívta vissza az asszonyt. Egy ideig így éltek elkülönítve, de nem sokára az asszony — ki mellesleg mondva, első férjétől is törvényesen elvált — kárpótlást és vigaszt keresett egy nőtlen férfúnál, s egyszer csak azt hallottam, hogy már együtt is vannak vadházasságban. Még idóm sem volt reá, hogy a botrányosan együtt élőket megidéztessem, már magok jelentkeztek nálam, kijelentvén előttem, hogy ők polgári házasságban kívánnak élni, és már e végett voltak is a szolgabirónál, a ki nekik erre az engedélyt szóbelileg meg is adta. Nem tudtam hirtelen, boszankodjam-e vagy szánakozzam a szerencsétleneken. Végül is türelemmel felvilágosítottam őket erkölcstelen eljárásukról, megmagyaráztam, hogy még nálunk polgári házasság nincs, de ha lesz is, minő egyének között és mily törvényes kellékek megtartásával fog az köttetni, az ő együtt élésök így törvényessé soha sem lehet. Azt meg nem türjük, hogy így éljenek együtt, és az erkölcstelenség példáját mások is lássák, (de hát mikor nekik a szolgabiró megengedte?) egyházból, községből ki kell nekik pusztulni, (persze sem törvény erre, sem hatalom nálunk nem lévén, mindez csak fenyegetés maradt volna.) Miután minden kapacitá'asom után is határozottan kijelentették, hogy ők még becsstelenül is inkább együtt élnek, mintsem elhagyják egymást: végre hajlandók lettek a törvényes elválás terére menni, a mit természetesen a törvényes férj is készséggel elfogadott és folyamatba is tétetett.

Ez az eset alkalmat adott, hogy a most munkába vett polgári házasság törvényjavaslatáról gondolkozzam. Szabadelvűségemet tagadnám meg, ha ellenezném a törvény elfogadását, de nem tudok meggyőződni arról, hogy így, a mint meg van szerkesztve, nyerni fog-e alkalmazásában az erkölcsi társadalom? A felek házasságra lépését nem könnyíti, sőt bizonyos mértékben nehezkesebbé teszi; a szerencsétlenül kötött házasság elváltatása még több akadályokba fog ütközni, mint eddig; az erkölcsiségre benne tekintet nincs, mert törvénytelen együttéléstől, vadházasságról említést sem tesz. Ugy látszik, mind a tervezőket, mind akodifikálókat csak az az elv vezette, hogy, miután a házasság polgári intézmény, polgári hatóság jogkörébe vonassék annak minden része, megkötése úgy, mint szétválasztása és az abból folyó viszonyoknak elbírálása. Van § bőven, felkarolnak a szabályok minden kigondolható eshetőségeket, társadalmi szempontból figyelembe van véve eléggé a házassági szövetség jogi oldala: csak egy — pedig a legfőbb — az erkölcsi oldala nincs külön vagy általánosságban sem méltatva, sőt az indoklásban hangsúlyozva van, hogy a vallási felfogásoknak jogosultságát, szabad fejlődését, érvényesülését a javaslat nem érinti és nem is szándékozik csorbítani. Nem is vallásos, hanem erkölcsi oldalát féltem ez intézménynek. Van-e oly általános méltósága népünknek, meg van-e érve arra, hogy az eddig kizárólag vallási, egyházi és erkölcsi szövetség egyszerre levetkezze eddigi jellegét, s pusztán rideg polgári jogi ténynyé változzék? Attól félek, hogy ezen átugrás meg fogja boszulni magát,

mert valamint a természeti események fokozatos összefüggése biztosítja az egyenletes fejlődést: úgy az emberi társadalom haladásában is szükség mindenkben a fokozatos intézkedés, a végletek egymás mellé állítása az átmenetet káros rázkódás nélkül nem bírja meg soha. Nem protestáns egyházunk álláspontjából veszem fel a kérdést, mert hiszen nálunk a házasság részben már eddig is polgári intézmény volt, hanem tekintsük azt, hogy a katolikus egyházban — szerintünk ugyan tévesen — pláne szentségnek volt az eddig deklarálva, és most egyszerre profonálva lesz. Tudjuk ugyan, hogy a házasság eredetileg se nem evangyéliomi, se nem keresztyéni intézmény, de mióta az egyház magához ragadta, és századokon keresztül megtartotta, birta annak megkötési jogát, — népünk beleélte magát, visszahatás nélkül ebből egyszerre kiragadni nem lehet. A törvényjavaslat egyenesen ki sem mondja, csak következtetni lehet belőle, hogy a házasság egyházi is megáldható, inkább a tilalmas lelkészi eljárást illusztrálja csak a 145. §-ban.

Feltétlenül pártolom a polgári házasság intézményét, részint eredeti jogkörét tekintve, részint azért, hogy egyöntetű házassági jog alapján polgári bíróság hatáskörébe legyen utálva annak mindennemű elbírálása: de több vallásos-erkölcsi szellemű intézkedést óhajtanék bevenni a szabályok közé, különösen átmenetileg azt, hogy a szövetség kötelező polgári megkötése után, lenne kötelező még egy ideig az egyházi megáldás is azon fokozatos szabadelvűséggel, hogy a felek bármelyik törvényesen elismert felekezet arra jogosított egyházi hivatalnoka előtt letehetik a fogadalmat, illetve elfogadhatják a megáldást, miről a közreműködő egyházi hivatalnok köteles esetenként értesíteni az illetékes polgári közeget. Idővel az egyházi szertartás megengedett maradna ugyan, de annak kötelező volta törölhető lenne.

Végül az egész társadalom erkölcsi tisztaságának megőrzése szempontjából, szigorú szabályokkal kellene e törvényt pótolni a törvénytelen együttélések és vadházasságok meggátolására.

Közbevetőleg megjegyzem, hogy gratulálhat a pápista státus a Pax fejedelmének nyakatekert okoskodásáért, melyben arra hivatkozott, hogy nem kívánnak egyebet, mint a protestánsok 1790/1-diki vívmányát és annak reájok alkalmazását. Ebből annyit látok, hogy vagy a primás úr ítélő tehetsége ferde, vagy azt hitte, hogy hallgatósága oly rövid belátású, hogy azt annyira félrevezetheti okoskodásával, mint a bárgyu tömeget a ravasz mívelt ember; bármelyik alternativa legyen is igaz, az egész nagygyűlés illuzióját elrontotta vele és ezen országos tüntetés komoly számításba egyetlen elfogulatlan értelmes magyar honpolgár előtt sem jöhet.

A gyermekek vallásáról készített új törvényjavaslatot határozottan téveteg szabadelvűség szüleményének tartom, mert a kisdéd mihelyt megszületik, nemcsak a szülék gyermeke, hanem az államnak is polgára, annak jövőjéről közvetlen a szüléknek, de közvetve az államnak kell gondoskodni, ehez joga van. Minthogy a vallásos-erkölcsi nevelés forrása a polgári erényeknek, épen ezt meghatározni az államtörvény hivatása, ezért én a szüléknek ezt a sok vagy-vagygyal komplikált jogot nem adnám, hanem megmaradnék határozottan az 1868-iki törvény mellett, mert az sokkal szabatosabb és tökéletesebb nemcsak, hanem méltányos, bölcs és szabadelvű. Méltányos, mert minden felekezetet egyformán kötelez; bölcs, mert elhárítja még lehetőségét is azon viszálynak, mely a vegyes házaseleknél a gyermekek vallásos nevelésére nézve előállhatna; szabadelvű,

mert 18 éven túl szabad tért nyit mindenki vallásos nézetének és abból folyólag felekezeti hovatartozandósága feletti önkéntes választásnak. Szerintem országos törvényeink eddigi minden ide vonatkozó rendelkezései közt e törvény a legjobb, a mostani újítás határozott visszaesés.

Az anyakönyvek vezetését illetőleg el nem tudom gondolni mi módon és kikre bizhatnák azt most? Erről szerintem szó sem lehet addig, míg az állami közigazgatás teljesen rendezve nem lesz, ott kell aztán arra alkalmas közegeket mintegy nevelni, kikben képesség és feltétlen megbízhatóság van, ennek megvalósítására pedig legalább 10 esztendő kell, addig meghagyható a mostani kezelőknél azon feltétel alatt, hogy az anyakönyvek vezetői azok pontosságáért és hűségéért az államnak felelősek és állami ellenőrzés alatt állanak.

S.—s.

IRODALOM.

Eötvös Károly Lajos tanfelügyelőtől megjelent „Az egyházi közigazgatás kézikönyve” II. kötete, Hornyánszky V. kiadásában. Az első kötet 1889-ben látott napvilágot. A két kötet ára fűzve 6 frt, kötve 7 frt. A műhöz mellékelt egyházi közigazgatási térképet — melynek ára 2 frt — a mű megrendelői ingyen kapják. Ismertetésére sort kerítünk, addig is ajánljuk az érdekelteknek.

A „**Magyar írók élete és munkái**” című nagy irodalmi vállalatból, melyet a Magyar Tud. Akadémia megbízásából **Szinnyei József** ír, a III. kötet 5. füzete jelent meg legutoljára a **Foith-Friedler** nevekkel. A füzetben bennünket közelebbről Földvári László és Fördös Lajos nevei, élete és irodalmi munkálkodása érdekelnek. A Hornyánszky V.-nál jan., apr., jul. és okt. 15-én öt-öt íven megjelenő mű előfizetési ára egy évre 2 frt, egy-egy füzet ára 50 kr. Az egész mű 6 kötetre (54 füzet) fog terjedni s a már megjelent 23 füzetben 5675 életrajz látott napvilágot. Melegen ajánljuk.

Bakóczy János, h.-bösörményi ev. ref. lelkész, mintegy 700 lapra terjedő könyvben összeállította a *debreczeni ev. ref. egyházban 1536. óta napjainkig működött és működő 121 lelkészre vonatkozó időrendi adatokat*, még pedig hol rövidebb, hol hosszabb életrajzok kíséretében. Független gyanánt közli *Enyingi Török Bálintnak* életrajzát. Ez értékes kéziratos munkát a nagy türelmü gyűjtő a debreczeni egyháznak ajándékozta, a mely alkalomból a presbyterium a lelkészekből s Balogh F., Joó István, dr. Öreg J. és dr. Medve Kálmán presbyterekből alkotott bizottságnak adta ki az eredeti kéziratot, méltatás és ennek alapján leendő véleményezés végett. Ezenkívül ugyanő még két hasonló jellegű időrendi gyűjteményt állított egybe, úgymint a debreczeni kollégium tanárainak és széniorainak idő- és betűrendes névsorát, s a főiskola összes diákjainak névjegyzékét 1588-tól 1791-ig. Az értékes adatgyűjtemény egybeszedésével s rendszerezésével a munkás lelkipásztor kétségkívül kiérdemelte mind a debreczeni ref. egyház, mind a kollégium méltó elismerését. Szívesen üdvözljük.

Gazdaság- és kertészettannal kapcsolatos természetrajz. Irta Kecskeméthy László. E cím alatt jelent meg a folyó tanévre Mező-Túron egy csinos kiállítású népiskolai kézikönyv, egyházkerületünk tantervéhez alkalmazva. A munkás szerző, ki a többek közt a nemrégiben megszüntetett „Népiskolai Közlöny” című havi folyóiratnak 3 éven át volt buzgó szerkesztője, ily természetrajzi könyvecskét már korábban is adott ki; most azon művét terjedelmesebb s részletesebb kidolgozásban bocsátja a nyilvánosság elé. A magunk részéről ugyan helyeseljük az egyházkerületi tanterv és intézőség álláspontját, mely a természetrajz tanításánál a kézikönyvet mellőzni kívánja azért, hogy e kiválóan szemléltetésre utalt tantárgy eredeti helyes tanítási módszerétől valamiképen el ne vonattassék: e mellett azonban elismerjük azt, hogy egyes esetekben a jól szerkesztett kézikönyv is hasznos szolgálatokat tehet. A jelen könyv egyike az e fajta legjobb termékeknek. Kiválóbb előnyei ezek: Leírásai tervszerűek, szabatosak, hiba nélkül valók. A természetrajzi anyagot az egyes leírásoknál a szükséges gazdasági tudnivalókkal ügyesen egybekapcsolja; így ezen gyakorlatilag annyira fontos ismeretek terjesztésére a legkedvezőbb alkalmat felhasználja és önként szolgáltatja. Az anyag megvilágosítása nagyszámú, jó kivitelű — népiskolai könyvekben szokatlanul szép — képeket közöl. A tananyagot annyira kibővíti, hogy az az V—VI-ik osztályok és ismétlő iskolák igényeit is kielégíti (s e kibővítést a kiszabott anyagtól eltérő nyomása által könnyen felismerhetővé teszi). Ha még figyelembe vesszük a tiszta, jó nagy betűs nyomást, a csinos kötést: Kecskeméthy László könyvecskéjének külsejéről is csak dicsérettel szólhatunk. A mű 140 lapra terjed, 76 képpel; ára kötve 35 kr. Kapható szerzőnél Mező-Túron. A fentiek alapján azoknak, kik a természetrajz tanításánál a kézikönyvet egyáltalán nem nélkülözhetik, jó lélekkel ajánljuk.

Megjelentek: 1. *Protestáns Szemle* VI. évf. I. füzet 80 lap. Tartalma: I. Értekezések és tanulmányok. 1. A róm. kath. egyházi javakról. I. közlemény. Dr. Sincerus. 2. A magyar prot. házassági jog rövid története 1786-ig. I. közl. Pokoly József. 3. Eszrevételek a polgári házasságról szóló törvénytervezethez. I. közl. Várnai Sándor. II. A Magy. Prot. Irod. Társ. felolvasásai. A jelenkori társad. mozgalmakról és tanokról. Dr. Pulszky Ágost. III. Könyvismertetés. Schmidt B. S. műve. Dr. Szlávik M. IV. Irodalmi szemle. a) Hazai irodalom. b) Külföldi irodalom. V. Irodalmi társ. pályázata. — 2. *A világ vallása.* (Széniori székfoglaló.) Irta Jánossy Zoltán. Debreczen, 1893. A 45 lapra terjedő füzetben Róm. 9—11. fejtegetésével foglalkozik a szerző. — 3. *Keresztyén Vallásstan.* I. rész. Keresztyén hittan a gymnasium III. osztálya számára; II. rész. Keresztyén erkölcsstan a gymnasium IV. oszt. részére. Irta Kovácsy Sándor sárospataki főgymn. tanár. Ára kötve 60—60 kr. — 4. *Olvasókönyv* az elemi népiskolák V—VI. osztályai számára szerkesztette *Dezső Lajos* ismert paedagogiai írónk. Kiadta a „Sárospataki Irodalmi Kör” a főiskola költségén. 1893. 396 lap. Ára kötve 80 kr. E füzet folytatását és befejezését képezi az ugyanezen cím alatt a II. és III—IV. osztály számára szerkesztett s a vall. és közokt. minisztérium által általánosan engedélyezett füzeteknek. — 5. *Magyar tájszótár.* A m. tud. akadémia megbízásából szerkeszti *Szinnyei József* egyetemi professor. Első kötet III. füzet. Cserés—egér czimtételeket tartalmazza. Megjelenik évenként 4-szer. Kiadja Hornyánszky V. könyvkereskedése. Évi előfizetési ára 4 frt. E mű nemcsak

minden magyar nyelvbúvárnak és mindenkinek, a ki a magyar nyelv tanításával foglalkozik, lesz nélkülözhetetlen segédkönyve, hanem — azon gazdag anyagnál fogva, a mely a nép nyelvének kimeríthetetlen kincsbányájából össze lesz benne gyűjtve, kritikával rendezve és értelmezve — olyan munka lesz, a melyet minden író haszonnal forgathat, s a melytől az irodalmi nyelv és a tudományos műnyelv tetemes gyarapodását várhatni. Ez okból pártolólág ajánljuk az érdekelt körök figyelmébe.

Az Órálló cz. hetenként kétszer megjelenő polit., szépirod. és közgazd. lap, melyet dr. Bartha Béla szerkeszt Sárospatakon, derekas tevékenységet fejt ki az ultramontán mozgalmak ellen. Nagyon helyesen mutat reá ama kétszínű politika veszélyeire, a melyet Apponyi gróf s általában a szabadelvűséget színlelő több politikus követ s a mire mi sem szűnünk meg folytonosan figyelmeztetni közönségünket. Ezek a titkos ultramontánok csakugyan veszedelmesebbek, mint a Zichy Nándorok és Eszterházy Miklósok. Ajánljuk e derék lapot prot. közönségünk támogatásába.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **A tiszántúli egyházkerületi lelkész-értekezlet** ügyében a múlt év őszén Debreczenben történt megállapodások szerint az előkészítő intézkedések a kiküldött bizottság által megtétettek. Oly „református egyházi értekezlet” intézményében állapodtak meg, a mely az egyetemes papság elvének megfelelőleg az értekezletben részvételre jogosítja a világi elemet is. Az alapszabálytervezet elkészült, s az értekezlet összehívásának helyül Szatmár városa, idejéül pedig márczius 28. tüzetett ki, de értesülésünk szerint az értekezlet megtartása közbejött körülmények miatt egyelőre alighanem elhalasztatik.

— **Debreczeni egyetem.** Miként a magyar protestáns egyház, közelebbről pedig ev. ref. egyházunk minden alkotása, a hívek áldozatkészségének s lángoló hazaszeretetének egy-egy hangosan beszélő tanubizonyossága: akként a leendő debreczeni egyetem is, a mostani nemzedék tudatos köteletségérzetét, vallása s hazája iránt való ragaszkodását fogja majd hirdetni az utókor előtt. Intézőköreink épen úgy, mint a társadalom, minden lehető igyekeznek megtenni a siker érdekében. Felmerült közelebbről az az eszme is, hogy a kiépítendő bölcsészeti fakultás szellemi megszervezése érdekében, kiváló szakférfiakból egybehívandó értekezlet fog tartatni, hogy a nagy közönség ebben az irányban is kellő és kívánt tájékoztatást nyerhessen. Utolsó kimutatásunk óta a következő alapítványokról s adakozásokról kell megemlékeznünk: *Szell Farkas*, m. kir. táblai tanácselnök s a debreczeni ref. egyházmegye tanácsbirája, kollégiumunk lelkes patronusa 600 koronás, *Komlóssy Dezső* a „Debr. Ellenőr” főszerkesztője s neje Szalay Erzsébet úrnő szintén 600 koronás, *Hartstein Lipót* polgár 500 koronás alapítványt tettek. — *Adakoztak:* a „Phönix” bécsi biztosító társaság 400 koronát, Lukács Dezső 100, Fazekas Sándor 20, Schwarz Lázár 10 koronát. Piacutczai V. tiz.-ben gyűlt 793 korona készpénzben, melyhez *Sesztina L.* és családja 200, *Kacskovics Ivánné* 100, *Jóna Dániel* 100, *Ranunkel H.* és fia 100, *Fürst Ödön*

100 koronával s többen kisebb összegekkel járultak. *Dienes B.* 5 éven át 20, *Serli E.* 5 éven át 10 korona járulékra kötelezte magát. Péterfiai II. tiz.-ben gyűlt 134 kor. 90 fillér. Ugyanitt Márta S. és Vértesi János 5 éven át 1—1 frt járulékot ajánlottak. *Zimmermann Gy.* és társa ivén 48 kor. 40 fillér gyűlt. — *Vidékről:* *Háger M.* darvasi lelkész 8 kor. 40 fillér, *Vecsey S.* asszonyvári lelkész 6 kor., h.-nánási függetlenségi olvasókör 25 kor., az *aradi* ev. ref. egyház 200 kor., *tiszafüredi* ref. egyház 200 kor., *mándi* egyház 61, *nagy-gézi* egyház 16, *domahidai* egyház 4, *miskolczi* takarékpénztár 100 koronát küldöttek. *Fiume* város képvisellete pedig mult hó 12-én tartott gyűlésében elhatározta, hogy 600 koronával járul hozzá a debreczeni egyetem létesítéséhez. — Midőn e lélekemelő, biztató tényeket örömmel jelezzük s a tudomány és műveltség oltárára lerakott áldozatokat az elismerés és hála kifejezése mellett köztudomásra hozzuk: egyszersmind felhívjuk e nemes czél iránt érdeklődő hitsorsosainkat s összes polgártársainkat a további tevékenységre, tudván, hogy annak idején bőségesen aratni fogunk, ha a munkában el nem fáradunk!

— **A tiszántúli ev. ref. tanáregyesület** központi választmánya elhatározta, hogy a tiszántúli ev. reform. egyházkerület főhatósága alatt álló középiskolák tanárkarai s a többi érdekelt tanár-tagok nevében is felíratilag fejezi ki gróf *Csáky Albin* vall. és közoktatási miniszter iránt, az országos tanári nyugdíjintézet létesítésére célzó s már-már a megvalósulás stádiumáig juttatott nemes törekvésért elismerő, hálás köszönetét és tiszteletét. A felírat közvetítésére *Kiss Áron* püspök urat fogja felkérni a választmány, kinek a tanügy munkásai iránt való jóindulata és érdeklődése közönségesen ismeretes. Egyúttal elhatározta a választmány azt is, hogy az orsz. tanári nyugdíjintézet irányában teljesítendő anyagi szolgáltatások mértékének, különösen a tanári fizetések után a törvényjavaslatban megszabott 5%-os évjáradéknak, valamint a tanulók után fizetendő 3, illetőleg 6 frtnak megszüntetése, vagy legalább leszállítása iránt az országgyűlés képviselőházához kérvényt nyújt be s annak támogatására a minisztert is felkéri.

— **Az országos protestáns tanáregyesület** ügyével foglalkozott többek közt a tiszántúli ev. ref. tanáregyesület központi választmánya mult hó 24-én tartott ülésében s egy nagy lépéssel vitte előre az ügyet, elhatározván, hogy azon taggyűjtő ívek beküldését, a melyek még vissza nem érkeztek, az illető tanárkarok megkeresése mellett szorgalmazni fogja s egyúttal a már elkészített alapszabályok végleges megállapítása s az országos prot. tanáregyesület megalakítása czéljából az alakuló közgyűlést f. évi július hó első napjaira (körül-belől 4-ik és következő napokra) Debreczenbe összehívja. Az előkészítő bizottság ismételt összehívását idő, fáradság és költség kiméltetéséből szükségesnek nem találta, minthogy különben is pusztán csak jelentéktelen kérdések eldöntésére lehetne most már hivatva, a melyek a közgyűlésre való összejövetel alkalmával is elintézhettek. Most már a nagyhorderejű egyesületi intézmény létesítése s minél eredményesebb szervezése a protestáns tanárok érdeklődésétől és buzgalmától függ. Felhívjuk ez uton is kartársainkat, hogy tömeges csatlakozásuk által ennek az üdvös szövetkezésnek minél impozánsabb megalkotását s ez uton úgy közös, mint parciális prot. tanári érdekeink előmozdítását tegyék lehetővé. Indolenczia, elzárkózottság és féltékenység minden jó ügynek nyakát szegheti. Ne terheljük meg lelkiismeretünket ezek miatt a szulyos felelősséggel, az utókorral szemben, a mely sikertelenség esetén méltán érhetne bennünket.

— **Az egységes középiskola** kérdésében, a mint tudva van, a közokt. miniszter az orsz. közokt. tanácstól kért véleményt. A tanácsnak e célból kiküldött bizottsága a napokban folytatta és fejezte be tanácskozásait, a melyeknek eredménye gyanánt röviden a következőket közölhetjük: Arra a kérdésre, hogy meg lehet-e engedni mindkét melléktárgynak (t. i. a görögnek és francziának) tanulását, a bizottság tagadólag nyilatkozott. A melléktárgyak épen oly fontosaknak tekintendők berendezésükben, mint a mindenkire nézve kötelező tárgyak. A melléktárgyak tanulmányára a mai 8 éves tanfolyam mellett 4 évet elegendőnek tart a bizottság. Hosszabb vita fejlődött ki azon kérdés felett, hogy minden középiskola köteleztessék-e mindkét melléktárgy berendezésére? Az eredmény annak kimondása lőn, hogy az egységes középiskolában két melléktárgy legyen (görög és franczia), kivételesen azonban, ott, a hol több középiskola van egymás mellett, a miniszter engedhesse meg csupán egy melléktárgy berendezését is (pl. oly városban, a hol két középiskola van, egyikben a görög, másikban a franczia nyelv.) Két ülésre kiterjedő hosszas tanácskozás folyt a középiskola évfolyamainak száma felett. Némely 8, mások 9 évfolyam mellett foglaltak állást. A vélemények megoszlása miatt határozat nem mondott ki, hanem a bizottság abban állapodott meg, hogy az egyes felszólalások tartalma az érveléssel együtt, további tanácskozás végett, terjesztessék a tanács elé. Beható vita fejlődött ki a nyelvek felett is. Abban mindenki egyetértett, hogy az egységes középiskolában, akár 8, akár 9 évfolyamból álljon, az első osztály kizárólag a magyar nyelvi alapvetésnek szolgáljon. Ezenkívül a többség oda nyilatkozott, hogy az első idegen nyelv ne a német, hanem a latin legyen. Kivánatos, hogy felekezeti szakköreink is foglalkozzanak minél behatóbban e mélyreható kérdésekkel; mert, hogy a középiskolai, főleg gymnasiumi oktatás alapos reformra szorul, mutatja az, hogy az oktatás eredménye ma sokszorta silányabb, mint a régi sokat gáncsolt rendszer idejében volt.

— **Az ultramontánizmus** mondva csinált tüntetése óta mindig szélesebb körben nyilatkozik a nemzet liberális és hazafias elemeinek, tehát mondhatjuk, a magyar nemzet zömének a legféltettebb nemzeti hagyományos eszmék arczulsapdosása miatt érzett méltó felháborodása. A mozgalom a fővárosban indult meg s ma már legnagyobb és legműveltebb városaink lakossága sorakozik a hitvány önérdékek és a sötétség arczátlan lovagjai ellen. Jól esik lelkünknek, hogy a felháborodásnak több oldalról erélyes kifejezését hallottuk. Jól esik például, hogy a halhatatlan atya liberális hagyományait látjuk tovább élni Andrássy Gyula grófnál, a ki nyílt harcra szólít fel a reakció ellen, a mely „a magyar állam létérdekeivel ellenkezik”. „Ha ránk lövöldöz a reakció, vissza kell lőnünk nekünk is” — mondja a derék ifjú főúr. — Kassán, Temesvárott, Pozsonyban, Aradon, Hódmezővásárhelyen, Kolozsváron, Losoncson, Nagy-Becskereken, N.-Kikindán stb. a reversalista vagy leálczázott ultramontán képviselők és a reakció ellen mindenfelől kárhóztató ítéletet hangoztat a nemzet értelmisége. — *Debreczen* város törvényhatósági bizottsága egyhangulag sajnálkozását és megütközését fejezte ki a felett, hogy a képviselői jogot reversalisták által akarják korlátozni, a mi elárulása a liberálizmusnak és megtagadása a parlamentarizmusnak. Épen azért kéri az országgyűlést, hogy úgy ennek, mint a fejét vakmerően felütő reakciónak, a mely nemzeti és állami létünk és fejlődésünk összes eredményeit veszélyeztetni képes, kiirtására tegye meg a szükséges intézkedéseket. Nekünk

protestánsoknak feltétlenül csatlakoznunk kell a liberálizmus kibontott zászlói alá, sorakozva a többi felekezetek liberális elemei mellé. Meg kell mutatnunk, hogy a nemzet ereje, szíve és értelmisége ebben a táborban foglal helyet. Különben Debreczenben febrnár 4-én fog megtartatni a város és Hajdumegye összes polgársága részvételével az az impozáns népgyűlés, a melyet a szabadelvű- és függetlenségi pártok elnökei (a csecsemőkorát élő helybeli nemzeti párt az elvek terére lépni természetesen itt is tartózkodik s ultramontán velleitásokat takargat liberális czégér alatt) együttesen hívtak össze és a mely bizonyára a legszélesebb körű és legtekintélyesebb vidéki gyűlekezés leend, minőt valaha Magyarország látott. E népgyűlésnek a liberális reformok mellett való állásfoglalása s a reakció elleni tiltakozása egy újabb hatalmas jeladás fog lenni minden igaz hazafi s becsületes magyar ember tömörülésére. E felemelő jelenségek mellett bizonyos szegyenkezéssel szemléljük Péchy Tamás, Zay Albert gróf s több más gyász-protestáns férfiúi aberratioját, a kik hűtlenül hagyják el azt a lobogót, a mely őseiknek vérrrel és szenvedésekkel megszentelt drága kincsök vala. — Valóban százalmas jelenség protestáns közéletünk egyik kiemelkedő alakját, a magyar ág. ev. egyház egyik kerületi felügyelőjét látnunk az ujonnan alakult ultramontán-klerikális frakció élén, a Magyar Államék gráciájában. Csak tovább jó urak, de nem velünk!..

— **Pályázatok eredménye főiskolánkban.** A főiskolai tanárkarok január hó 31-én tartott ülésükben döntöttek az 1892—93. iskolai évben meghirdetett pályázatra beérkezett művek sorsa fölött. Nyertesek lettek a következő főiskolai tanulók. 1. A *Hatvani-alapítványból* kitűzött jogbölcészeti kérdés megfejtéséért *Molnár Imre* III. é. joghallgató 25 frtot; — 2. A *Keresztési-Deák-alapítvány* első kérdésére az új-szövetségi írásmagyarázat köréből vett dolgozatukkal *Lenz Géza* IV. é. theol. 50 frtot; ifj. *Harsányi Sándor* IV. é. theol. 34 frtot; — 3. A *Keresztési-Deák-alapítvány* második kérdésére beérkezett munkák közül a legjobbnak ítélt mű szerzője *Kun Béla* 42 frtot; — 4. A „*Kazinczy*”-pályázatra vonatkozólag a *Csokonai-kör* s a *városi kaszinó* részéről betérjesztett jelentés szerint: a) a prózai művekre kiírt pályázaton az első díjat 12 drb 10 koronás aranyat *G. Szabó Mihály*, a második díjat 6 drb aranyat *Virágh István* IV. é. theol.-k. b) A költői pályadíjat, 8 drb 10 koronás aranyat *Jánosi Zoltán* főiskolai ifjusági senior nyerte; — 5. A *Péczely IV-ik alapítvány* kérdésére (Herodot scythái.) beérkezett művek közül a 17. számú 20 frtot, — szerzője: *Takács Aurél* II. é. joghallgató, a 7. sz. mű pedig 15 frtot, — szerzője: *Virágh István* IV. é. th. — nyert; — 6. A *Váradí-Szabó-alapítványra* kitűzött pályakérdés („Melanchton, mint paedagogus”) díját, 50 frtot a 15. sz. mű szerzője: *G. Szabó Mihály* IV. é. th. nyerte meg; — 7. A *Bulovszky-alapítványból* leíró költeményre hirdetett pályázat 14 versenyzője közül *Sollész Elemér* II. é. th. 35 frtot, *Király Péter* III. é. jh. 15 frtot és *Zivuska Andor* I. é. jh. dicséretet nyertek. A jövő évre kitűzendő pályakérdéseket lapunk valamelyik közelebbi számában fogjuk közölni.

— **A sárospataki főiskola** igazgatótanácsa kimondta, hogy az ott lévő jogakadémián a 8-dik tanszék haladék nélkül állíttassék fel. Halaszthatlannak ismerte el az 5-ik theologiai tanszék felállítását. A tanári korpótlékok rendezését elvileg elfogadta, s mielőbbi keresztülvitelét elsőrendű szükségnek ismerte el és a mint reménylik, a 100—100 forintos ötödéves korpótlékok a jövő évben csakugyan életbe is fognak lépni. Vajha alkalom nyílne

a gymn. parallel osztályok rendszeresítésére is, minthogy attól függ a főiskola népességének és vidékének megtarthatása s ezzel további fejlődése is.

— **A szeghalmi ev. ref. egyház** a múlt hó 15-én lélekemelő ünnepélyt rendezett 40 év óta híven működő lelkipásztorának, az ifjú kedélyü, példás buzgalmú, érdemekben kiváló *Tatár Jánosnak* tiszteletére. A presbyterium és községi elöljáróság, a békés-bánati egyházmegye, a tanító testület, a r. kath. egyház és izr. hitközség, a szolgabíróság, olvasó-egylet, szóval az egyházi és polgári társadalom részéről oly közvetlenséggel nyilvánult méltó elismeréshez mi is csatoljuk üdvözlőnk s szívből fakadó áldáskívánatainkat. Kegyelem, áldás, békesség továbbra is az Ur hű sáfárának!

— **A kir. magyar természettudományi társulat**, ez idei első közgyűléséből keltezve, *Török József dr.* akadémiai tanártársunkhoz társulatbeli tagságának 52-ik évfordulója alkalmából, meleg hangú üdvözlő iratot küldött. Részünkről is szívesen óhajtjuk, hogy az érdemes agg tudós egy félszázad munkája után is friss lélekkel és ép szellemmel érdeklődhessék közmívelődésünk haladása iránt — még soká!

— **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság** folyó évi február hó 9-től márczius hó 16-ig minden pénteken d. u. 6 órakor Budapesten az ág. h. ev. egyház dísztermében (IV., Sütő-utca 5. sz., II. em.) felolvasó-estélyeket rendez. Felolvasásokat tartanak: Febr. 9-én Szász Károly püspök: Elnöki megnyitó beszéd. Dr. Szabó Aladár: A protestáns hittani alapelvek társadalmi hatása. Febr. 16-án Kenessey Béla: A protestáns egyház társadalmi munkássága. Febr. 23-án Szóts Farkas: A protestantizmus erkölcsi világnézete. Márcz. 2-án dr. Vargha Gyula: Statisztikai adatok a protestantizmus köréből. Márcz. 9-én Kenessey Dezső: a protestantizmus hatása a közoktatásra. Márcz. 16-án Fejes István: A prot. egyház feladata, tekintettel a jelen egyházpolitikai és társadalmi kérdésekre. Horváth Sándor: Zárszó. E felolvasásokra úgy a Magyar Prot. Irod. Társ. tagjai, mint általában az érdeklődők Lapunk útján is meghívhatnak.

— **Az országos tanszerkiállítás** Debreczenben ez évi augusztus 18—szept. 2. napjain fog tartatni, a kereskedelmi akadémia helyiségeiben. A kiállítandó tárgyakat az iskolák fokozata és egymáshoz való viszonya szerint, csoportokban helyezik el. A kiállítás céljaira a város 300 frtot utalványozott. Hír szerint a ref. tanítók országos egyesülete, megalakulása után első közgyűlését e kiállítás idején fogja ugyanitt megtartani.

— **Magyar-é vagy pánszláv?** Mikor Kvaczala pozsonyi evang. luth. tanár, a dorpáti theologiai fakultás tanárául kineveztetett, barátai s jóakarói világgá hirdették, hogy e kinevezés által miy nagy megtiszteltetésben részesült a magyar tudományosság. S most a német-országai ujságokból tudjuk meg ennek a nagy kitüntetésnek a valódi okát. A dolog nevezetesen úgy áll, hogy az orosz kormány a dorpáti egyetemnek 1895. közepéig leendő oroszosítását elrendelte. A theologiai fakultáson azonban ezt az eróműtétet nem lehet ily gyorsan végezni, mert hát a német-ajku hivek leendő lelkészeit mégis csak német nyelven kellene talán oktatni? Ez okból lassabb tempóban, de annál gyökeresebben oroszosítják a dorpáti theologiai fakultást. E cél elérése végett a legutóbb megüresedett tanszékre, a fakultás tudori karának egyhangú ajánlatát teljesen mellőzve, egy eddig egészen ismeretlen magyart (?) nevezett ki a kormány, mivel ez a magyar (?) ember nemcsak képes,

de késznek is nyilatkozott arra, hogy *oroszul tanít*. Hát van-e csak egy csepp *magyar vér* is annak az ereiben, a ki ilyen szolgálatra vállalkozik? Nem magyar az, hanem pánszláv.

— **A derecskei ev. ref. egyház** köréből a következő statisztikai adatokat közöljük: 1893-ban a népesség száma 6929 lélek. Született összesen 327, elhalt 233, szaporodás 94. Egybekelt 72 pár. Konfirmáltatott 132. Iskolaköteles 6—12 évig 423 fiú s 442 leány, együtt 865. Ismétlő iskola-köteles összesen 373. Az iskolai könyvtár állománya 939 darab. Tanítók vannak 11-en s az iskolák taneszközökkel kifogástalan módon el vannak látva.

— **Gyászhir.** A n.-enyedi theol. akadémiának ismét gyásza van. *Kiss Albert* volt felső-torjai lelkész s legközelebb a n.-enyedi theol. akadémián az ő szövetségi szakcsoport előadására alkalmazott helyettes tanár, múlt hó 16-án elhunyt, ifjú özvegyet és négy kis árvát hagyva maga után. Tulfeszített munka siettetta a férfikorának hajnalán kidőlt s szép reményekre jogosított ifjú tanár korai halálát. A megdöbbenő veszteség miatt érzett őszinte részvét kifejezése mellett szívből kívánunk vigasztalást s erőt a mély bánatba merült, árván maradt családnak.

— **A Sárospataki Lapok szerkesztősege** lapunk előbbi számában megjelent közleménnyel szemben kijelenteni kéri általunk, hogy e lap színes borítékát *tiszteletlenül üzérkedésnek* soha, sehol nem mondta, nem tartotta és nem is tartja, s ezért a Debr. Prot. Lapot soha, sehol, sem szóval, sem írásban meg nem támadta s az ily támadásnak az általa mondottakba való bele-magyarázása ellen határozottan tiltakozik. A többire nézve ő is nyugodtan bizza magát az elfogulatlan olvasó ítéletére.*

— **Szíves figyelmébe** ajánljuk az iskola-fentartó hatóságoknak Feivel Lipót első magyar kir. iskolapadgyáros mai hirdetését. Feivel Lipót tanterem-felszerelését a vallás- és közoktatásügyi miniszterium is méltónak találta ajánlani az alkalmazásra. Városunkban is kellő megalégedéssel nyilatkoznak róla, innen szerelvén fel egyebek között tantermét az ev. ref. felsőbb leányiskola is.

— **Lapunk t. olvasóit** tisztelettel kérjük fel az előfizetési díj beküldésére. Múlt évi hátralékosainkhoz egyenként külön megkeresést intéztünk. Kérjük őket is, hogy felhívásunknak szíveskedjenek eleget tenni.

* Készséggel adunk helyet a kívánt formában a t. szerkesztőség nyilatkozásának; két kérdés azonban még mindig megfajtatlanul maradt előttünk. Az egyik az, hogy miért tartotta a t. szerkesztőség szükségesnek a színes boríték szövegátételét; s mi indíthatta arra, hogy azt üzletnek, még pedig olyan üzletnek bélyegezze, a melyet magától mindenképen el kell utasítania? A második pedig az, hogy a S. Lapok t. szerkesztősege szerint hol végződik a barátságos, kollegiális támogatás és hol kezdődik a célzatos támadás határa? Bizonyos célzat nélkül írni nem szoktunk; a ki azt tenné, haszontalanul pusztítaná a papirost s hírlapírói feladatát teljesen elejtené. A S. L. szerkesztősege sem engedhet meg ily föltevést maga irányában ez esetben sem. Elismerjük, hogy *célzatos* ezáltal is *nem* *es* lehetett; ellenkezőt feltenni nem is akarunk. Annyi azonban bizonyos, hogy a kifejezés formája célzatának ezt a jellemét tökéletesen elhomályosította. Ezért pedig nem minket terhel a felelősség.

A szerkesztőség.

TARTALOM-JEGYZÉK: A mi vitézkedésünk fegyverei. Gergely Károly. — Tárca: A magyar nemzet jogállása az egyházi külső kormányzat terén. Dr. Kovács Sándor. — Az újabkori reformtörvények és az ev. ref. lelkészek anyagi helyzete. Király A. — Tanügy: Indokolás. Gróf Csáky Albin. — Felekezeti tanítóképző-intézetek. Kovács Lajos. — Közéletünk: Falusi levelek. S.—s. — Irodalom. — Különfélék. — Hirdetések.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

Dr. ERDŐS JÓZSEF és Dr. BACZONI LAJOS.

Pályázat

a heves-nagykunsági ev. ref. egyházmegyébe kebelezett *tisza-földvári* egyház halálozás által megürült lelkészi állomására.

Évi jövedelem díjlevél szerint 2188 frt 20 kr.

1. Száztizenhárom frt húsz kr. az egyház pénztárából.
2. Búza, szemül, 51 hektoliter és 20 liter.
3. Árpa, szemül, 51 hektoliter és 20 liter.
4. Egy telek föld, mely tesz 40 holdat; és ennek járuléka: 30 hold, tehát összesen 70 hold 1200 □ ölével számítva.
5. A commassátiókor nyert 20 hold föld, szintén 1200 □ ölével számítva.
6. Az ó-temető $\frac{3}{4}$ részében kaszáló.
7. Stóla.

E javadalomnak felét — a stólárak kivételével — a kegyeleti év leteltéig, azaz 1895. május 1-ig, illetve a földnek 1895. szept. 29-ig, elhalt lelkész özvegye fogja élvezni.

Megjegyeztetik, miszerint az egyház az „öreg-szöllő“-ben egy állandó segédlelkész-tanítói állomást akar szervezni, s annak fizetéséül ezen lelkészi javadalomból 20 hold földnek és az öreg-szöllőbeli lakosoktól (mintegy 1100 lélek) befolyandó stólának elszakíthatása iránti kérvényét egyházmegyéhez betérjesztette már, mely kérelem, ha az illetékes egyházi hatóságok által teljesített fog: a lelkész fizetése az 5-ik pont alatt említett 20 hold földdel és az öreg-szöllőbeli egyháztagoktól befolyandó stólával kevesebb leend.

Ezen egyház az egyházmegye 18/1883. sz. végzése által első osztályba van sorozva.

A megválasztandó lelkész köteles lelkészi hivatalát 1894. május 1-én elfoglalni s a heves-nagykunsági papi gyámintézetbe belépni.

A felszerelt pályázati kérvények f. évi február 25-ig Dorogi Lajos espereshez Kisujszállásra küldendők.

Debreczen, 1894. január 30.

KISS ÁRON
püspök.

Pályázat

a *sápi* ref. lelkészi állomásra.

Javadalma: évi 600 forint, egy négy kapás szőlő használata és a szabályszerű stóla.

A megválasztandó lelkész hivatalát a f. évi május 1-sején foglalandja el, s az első évi jövedelmének felerészét — a stólán kívül — a meghalt lelkész özvegyének leend köteles átadni.

A pályázati kérvények f. évi február 21-ig Szeremlei József espereshez Hajdu-Böszörménybe küldendők.

Debreczen, 1894. január 29.

KISS ÁRON
püspök.

Pályázat

a *debreczeni ev. reform. tanítóképezdeben újonnan felállított 5-ik rendes, úgynevezett rajz-tanári állomásra.*

Ezen tanszék tárgyai: a mértan, mértani és szabadkézi rajz, szépírás, gyorsírás, a megállapított beosztással és óraterv szerint; azon fentartással, hogy a beosztás változása esetén ezekhez, vagy ezek valamelyike helyébe más rokon tárgy is tehető; a gyorsírás pedig — kívánatra — az egész főiskolai ifjúságnak facultativ tárgyképen heti 2 órán tanítandó. A heti órák összes száma 24-ig terjedhet.

A tanszék javadalma: 1200 frt alapfizetés, 400 frt lakáspénz, 100 frt ötödéves korpótlék 5 ízben, mindenik díj évnegyedi előleges részletekben. Ezek mellett e javadalom élvezője mint rendes tanár, a debreczeni ev. ref. főiskolai közös tanári nyugdíj- és gyámintézetnek (esetleg a tervbe vett országos nyugdíj-intézetnek) jogos és köteles tagja.

A pályázók vallására az intézet jellege, képesítésére nézve az országos középiskolai törvény 29-ik §-a irányadó. Ennélfogva pályázhatnak azon ev. ref. vallású tanárok vagy tanárjelöltek, kik megfelelő középiskolai tanári képesítéssel (az ábrázoló geometriára) vagy rajztanári oklevéllel bírnak. A gyorsírás tanítására külön képesítés kívántatik, mely azonban utólagosan is egy év alatt megszerezhető.

A megválasztott tanár hivatalát az 1894/5-ik tanév kezdetén, a fennálló rendtartás szerint, székfoglaló értekezés tartásával foglalja el.

A pályázati kérvények kellőleg felszerelve folyó évi márczius hó 15-ig a tisztántúli ev. reform. egyházkerület püspöki hivatalához adandók be. — Debreczen, 1894. január 30.

KISS ÁRON
püspök.